

KUBBEALTI

AKADEMİ MECMÛASI

Sâmiha Ayverdi

M. Kaya Bilgegil

Fâruk Nâfiz Çamlıbel

Mücteba İlgürel

Nermin Suner Pekin

Yılmaz Soyer

Mustafa Tahralı

Ali Yardım

Kâzım Yetiş

Yıl : **7**

Ekim 1978

Sayı : **4**

KUBBEALTI CEMİYETİ

Mûsıkî Enstitüsü takdîm eder:

- Enstitümüz'ün nota neşriyâtı 12 Fasikülde 148'e ulaşmıştır.
- Çalışmalarımız devâm etmekte 13. ve 14. Fasiküller hazırlanmaktadır.
- İlk 9 Fasikül 40 T.L. 10. 11. 12. Fasiküller ise 50 T.L. dır.
- 1. ve 2. Fasiküllerin mevcûdu kalmamıştır.

Kubbealtı Cemiyeti
Mûsıkî Enstitüsü

SAMIHA AYVERDİ

Hicrî 1400 Yıla Yaklaşırken
KÖLELİKTEN EFENDİLİĞE

İslâmla şereflenmiş olan her müslümanın okuması
gereken ve İlâ-yı Kelimetullâh'a dâvet eden bu eser,

80 sahîfe, 15' lira

DAMLA YAYINEVİ

Bâbîâlî Cad., Nu. 59, Cağaloğlu - İstanbul

KUBBEALTI CEMİYETİ

4. kitabını takdîm eder:

PROF. DR. SABAHADDİN ZAİM

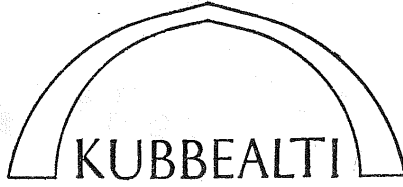
ORTA-DOĞU ÜLKELERİ

ARASINDA

İKTİSÂDİ İŞBİRLİĞİ İMKÂNLARI

İsteme adresi : P.K. 107 Bayazıt - İstanbul

Karamustafapaşa Med. 81 Çarşıkapı - İstanbul

AKADEMİ MECMUASI

Yıl : 7

Ekim 1978

Sayı : 4

Mecmûamızdaki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Sahibi : Kubbealtı Cemiyeti adına İdâre Heyeti Başkanı : İlhan Ayverdi, Yazı İşleri Müdürü : Ayşe Özden

Fiâtı 25.— T.L., yıllık abone bedeli 100.— T.L. dir. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir : Her sayının ücreti, Avrupa için 12.— TL. Amerika için 20.— TL. dir. **(Abonelerin, değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.)** İlân ve reklâm, millî kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 1500, yarım sahife 800 liradır.

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, Nu. 81 İstanbul: P.K. 107 — Bayazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı yer: BAHA MATBAASI

Kubbealtı Nakışhânesi'nde İnci Ayan Birol tarafından tahta üzerine yakma ve boyama ile sehpa olarak hazırlanan kompozisyon.

İÇİNDEKİLER

	Sahife
Havaya Uçurulan Köprü	Sâmiha Ayverdi 5
Fâruk Nâfiz'den Yahyâ Kemâl'e Mektuplar	Fâruk Nâfiz Çamlıbel 11
Hilye-i Saâdet Peygamber Efendimizin Yaratılış Güzellikleri	Ali Yardım 12
İlâhî	Mustafa Tahralı 26
Tanzîmat Devrinde Solculuğa Karşı Çıkanlar	Nermin Suner Pekin 27
Hayal Kırıklığı	Yılmaz Soyer 46
XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Tüfeğin Anadolu Halkı Arasında Yayılışı	Doç. Dr. Mücteba İlgürel 47
Başını Vermeyen Şehîd Destânı	Kâzım Yetiş 52
Süleyman Nazif'le İlgili Bâzi Vesikalar	Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil 69
Kubbealtı Akademik Seminerleri Kasım - Aralık 1978 Programı	75
Kubbealtı Akademi Mecmûası 1978 Senesinde Negredilen Yazıların İndeksi	76

HAVAYA UÇURULAN KÖPRÜ

Sâmiha AYVERDİ

Birisi çok iyi tanıdığım ve sevdiğim, muhabbetimin içinde, faziletine saygı da bulunan genç bir doktor; diğeri ise, hiç tanımadığım bir meslekdaşı.

İki arkadaş, memleket mes'eleleri üstünde konuşuyorlar. Tanışıklığım olmayan genç hekim, Türkler'de bir vakıf teşkilâtı bulunmadığı kanâatini ileri sürüyor. Üstelik bunu da, inandığı gerçeği inat ve rahatlıkla ifâde ve müdâfaa edenlerin tasasızlığı içinde tekrarlıyor. Söylediklerine o kadar inanmış olmalı ki, kendisini, hayretin de üstüne çıkmış bir dehşetle dinleyen arkadaşının, ıztırâba çalan şaşkınlığını dahî fark etmemekte. Onun için de, daracık bir papağan idrâki ile fikrinde ısrarlı.

Hâdiseyi, genç dostumun düştüğü dehşetten de beter bir elemle dinledim ve bir kere daha inandım ki, muayyen sloganların ipi ile idrakleri bağlanmış kütleler, ancak o ipin müsâade ettiği düşüncelerin dışına çıkma gücünü kaybetmiş bulunuyorlar. Onun için de, yanlış doğru olarak bellemişlerse, artık hakikati gerçek çehresi ile gösterebilmek için o ipi kesmek ve fikri, at koşturacağı bir meydana salmak gerekiyor.

Târih, geçmiş ile geleceği birbirine bağlayan köprü olduğuna göre, mes'ûliyet, o köprüyü havaya uçuranlardan başka kimin olabilir?

Genç doktorun ne mâzîsinden haberi var ne de istikbâle mâtuf bir gâye ve ümidin heyecânını tatmış. Hâl ise işte, kulak zarlarını patlatacak bir polemikler ve sloganların yaygarası

içinde geçmekte ve bu gürültü yüzünden, gerçekleri duymaktan mahrum bulunmakta. Duymadığına göre de, düşünememekte; düşünemediği için ise, hakikat, saf dışı kalmakta.

Öyle ki genç adam, tıp tahsîlini yaptığı hastahâneye gidip gelirken, muhakkak sayısız vakıf ve tesislerin yanından, önünden senelerce geçtiği hâlde, demek ki hiç birini görmemiş, yâhut, görmeyen gözlerle bakmış.

Bir milletin romantizmini idrak edebilmesi, neticede de kendi varlığından haberdar olabilmesi için, gözünün, körlükten görücülüğe dönmesi; kulağının da sağırlıktan duyuculuğa çevrilmesi lâzım.

Bir Süleymâniye bir Selimiye, hattâ bir imâret bir sebil bir kemer bir medrese bir mescit ve hattâ kurumuş bir çeşme yalağı dahî, bigânece yanlarından geçip gidenlere: Hey!... bir kere de görerek bak! diye seslense, kulakları ve gözleri, belirli klişelerle kapanmış ve tıkanmış kimselere seslerini duyurmazlar. Zîrâ bütün bir geçmiş zaman yâdigârları ona göre, köhne, bayat, hattâ tahrîbi ve tasfiyesi gereken, gerilik izleridir.

İş, bakmakta değil görmektedir.

Görücü gözü ve işitici kulağı mâzîsine açıldığı an, o hatırlayış, bir milletin silkinip dirilişi ve uyanışı demektir.

Dünkü adam, bugünün gencine, ne âilede, ne cemiyette ne de mektepte, Türkler'deki vakıf müessesesinin, dünyânın en ileri en rasyonel esaslara dayandırılarak kurulmuş hayır, kültür ve amme hizmeti yararını omuzlamış bir içtimâî ve medenî zirve olduğunu söylememiştir.

Avrupa'da da feodalizmin dayandığı fideicommis denen şartlı vasiyet usûlüne dayanan ve ancak bir sınıfın faydalandığı vakıf müessesesi vardı.

Türkler'de ise vakıf, bu şartlı vasiyet usûlü yerine, mülkü de toprağı da en faal mânâsında bir amme hizmeti vâsıtası kıılıp, hem vâkıfın zürriyetinin hem de halkın faydalanacağı bir teşkilat olarak cemiyetin bütününe mâl etmiştir.

Ama, târihi inkâr eden zihniyet, bu arada vakıf müesse-

selere mekân üslûbu çizen mimâriyi ve san'atı da hiçe sayıp red eylemiştir. Ama her ne kadar red ve inkâr edilse de, vakıf eserler, fikrin ve sosyal hizmetlerin barındığı çatılarını kurarken, aynı zamanda her biri, birer san'at eseri, yâhut da, şâhseri olarak toprağa damgalarını vurmuştur. Öyle ki, ayak bas-tıkları yerden: Bana bakın, hizmetlerime olduğu kadar, dün-yânın hasedini çeken güzelliklerime, zarâfetime, inceliklerime de bakın! diye yâre de ağıyâre de seslenip seslenip dururlar. Ama ne çâre ki, feryat yollu bu haykırışı genç nesiller duya-mıyor. Zirâ bir hâin el, kulaklarını gaflet ve cehâletle sağır-laştırmıştır.

San'at, bir mücerret varlık değil, içtimâî bir oluş ve ter-kiptir. Türkler'de vakıf ve tesisleri meydana getiren sebep-ler, gerek sosyal yönleri gerek san'at eseri hüviyetleri ile, fer-din ve cemiyetin müşterek ihtiyaç ve zevkinden doğan ve gene de bu ihtiyaçlara cevap veren itici ve yapıcı güçler ve bu güç-lerin sosyal hayatı besleyen bereketleri ve mahsûlleridir.

Türkler'de vakıf, bizzat hayâtın içinden doğmuş olduğu için mantıkî, rasyonel ve âbidevidir.

Devletin, gerek dünyâ ile boy ölçüştüğü gerek yıldızının söner olduğu zamanlarda, ferdin ve cemiyetin iktisâdî ve mâlî imkânlarını harekete geçiren psikolojik âmil, hayırla san'atı ku-caklaştırarak neler olmamıştır.

Şehircilik ve sivil mimârî kolunda: Konak, ev, kasır, saray, yalı, sâhilsaray, kervansaray, kubbealtı, arz odası, bağ ve bağ-çe olmuş...

Eğitim ve öğretim kolunda: Mektep, medrese, kütüphâne, dârülhadis, dârülkurâ, dârülmesnevî olmuş...

İktisat ve ticâret kolunda: Bedesten çarşı, kapalı çarşı, kapan, lonca, kârhâne, darbhâne olmuş...

Din kolunda: Câmi, mescit, tekke, musalla, namazgâh ol-muş...

İçtimâî kolda: Dârüşşifâ, hastahâne, aceze ve bakım yur-du, körhâne, cüzamhâne, aşevi, imârethâne, dulhâne, çocuk em-zirme ve büyüme yurdu olmuş...

Hâtıra, spor, askerlik ve su mîmârîsi kollarında: Kal'a, top-hâne, türbe, lâhit, çeşme, sebil, selsebil, şadırvan, su yolu, su terâzisi, su kemeri, su bendi, kaplıca, okmeydanı, gökmeydanı, pehlivan ve kemankeş tekkesi, zorhâne olmuş...

Genç hekim, bilse de bilmesi de Türkler'de, asırlardan asırlara şakırdayarak sürüklenip gelen vakıf zincirinin sonunu bulmak belki de kâbil değildir.

Küçük hizmetkârların kırıp döktükleri eşyâların tazmini için yapılan vakıf, türbelere câmilere vakfedilen şal, halı, kilim, şamdan, levha gibi sayıya gelemeyen eşyâ, hasta hayvanların tedâvisine tahsis edilmiş binâ ve para... köpek ve kuş sulukları...

Bir milletin yüzünü ağartacak medenî seviyede ve cömertçe düşünülüp san'atkârâne kurulmuş mîmârî âbideler şehresinde boy atmış vakıf ve tesisler...

Tanzîmat ve ötesi, vakıfları sâdece dînî müesseseler olarak görmüş veya görmek istemiş olduğundan, bu hayır, san'at ve kültür yuvalarının amme hizmeti rollerini arkaya iterek, hattâ dikkate dahî almayarak, tasfiye ve tahripleri yoluna gitmiştir. Böylece de, maârif, bayındırlık, sağlık, içtimâî yardım ve güzel san'atlar sâhâsında olan geniş hizmetleri yürütmeyi bir nevi «yeniliğin zaferi» olarak kabûl etmiştir.

Sosyal vasfı elinden alınıp cemiyet bünyesinden koparılıp tecrid edilen vakıf müesseselerimizin, hattâ birer târihî âbide olarak muhâfaza edilmeleri bile düşünülmeden, kimi, zamânın yıkıcı eline bırakılmış, kimi ise, tahsis mahallinden çok ayrı faâliyetlerin pençesinde, alabildiğine tahrîb edilmiştir.

Bir vakitler, içinde bilgi ağı örülen bir medrese bir mesnevîhâne, saraç, kavaf, demirci, dokumacı atölyesi, antrepo, inek ve koyun ağılı hâline getirilerek perişan edilmiş, artık içinde fakirlere aş pişmeyen bir imâret, yoksul hastalar tedâvî edilmeyen bir şifâhâne, esnafı dağılmış bir arasta, yolcusu olmayan bir han, hülâsâ bütün bu medeniyet ve san'at şâheserleri, birer gerilik temsilcileri töhmeti ile, âdetâ tiksiniyerek, kasden tahrîb edilmiştir.

Ne hazin ki gene bir zamanlar, değil kendi san'at ve irfan

âbidelerini yok etmek, istilâ ve feth ettikleri memleketlerdeki yabancı medeniyet bakıyelerini dahî muhâfaza eden Türk millî ve medenî şuûru, işte sonunda bu çöküş seviyesine düşmüştür.

Şâyet vakıflar ve tesisler, devlet iktisâdiyâtına bağlı sebep ve endişeler yönünden de mütâlâa edilecek olsa, gene onların tahribi değil, tâmiri bir memleket dâvâsı olarak karşımıza çıkar.

Dünyânın bir kültür ve medeniyet yarışına çıktığı asrımızda, medeniyet izlerimizi topraktan kazıyan bir şuûra, vatan hâinliği damgasını vurmak hiç de insafsızlık olmaz. Bir milletin müdâfaa silâhı ve ordusu kadar mühim olan, kültürü, dolayısıyla da kültür faâliyetine, san'at târihine ve içtimâî ihtiyâca hizmet etmiş âbide ve müesseseleri ayakta tutmanın yoluna bakmaktır.

İnsanla insan gibi konuşan bu âbideler, körpe dimağlara bir târih ve san'at terbiyesinin büyüğü ile berâber millî heyecan, millî ruh ve hamâset duygusu veren en sözü geçkin birer hatiptir. Bu kubbelerin bu eyvanların bu kemerlerin bu nisbetlerin bu hacimlerin bu düşünür gibi oradan oraya yer değiştiren gölgelerin ve ışıkların altında hayat en müşkül en çetin civelere rağmen, gene de kolay, hattâ ölüm bile, hoyrat ve abûs çehresine rağmen, gene de gülümseyen bir dost gibidir.

Acaba Türk medeniyetinin izzet-i nefsi ve millî gurûru olan bu irfan ve san'at yetimlerini yeniden kolu kanadı altına alacak, onları öz evlâtları gibi sevip koruyacak akıllı selime dayalı bir medenî görüş yeniden doğacak mıdır?

Acaba sosyal şuûra bu afyonlu şerbeti ezip ikrâm eden yabancı ideolojileri teşhîs edecek iz'an, yeniden etek sürüyüp duygu ve düşünce sınırlarımızdan içeri dalmak fırsatını bulabilecek midir?

Hesapsız bir yenilik ve inkılâp adına yapılan hareketlerin kazması ile millî ve mânevî değerleri tahrib eden bir zihniyet ordusunu peşimizde getirdiğimiz için de, kendimize değil, düşmanlarımıza hizmet etmiş olduğumuzu dile getirecek ses nerede?

Ve acaba, Türk medeniyeti kal'asını atış menzîli içine al-

miş kurnaz ve hokkabaz bir menfaatin yaylım ateşi altında, köklerimizden, târihimizden, millî iman ve şuûrumuzdan hergün bir yeni kıymetin bir yeni atış isâbeti ile yıkılıp, medeniyet haritamızdan silindiğini belirtecek basîretli bir rehber gelecek midir?

İnkılâpların da yenilenmelerin de ilk ve belki başlıca sırrı, eskinin cevherinden faydalanacak bir anlayışı çiğnememek olduğunu acaba bize kim unutturdu?

Acaba, kaybedecek bir nefesimiz olmadığını, cemiyet nizamlarımızı, hars ve imânımızı yıkıp, gözlerimizi öz kıymetlerimize bağlayıp, basacağı yeri bilmeyen körebeler gibi, bizi, dünyâ meydanının tehlikeleri ortasında başıboş bıraktıranlar kimlerdir?

Kimlerdir o satılmış ve aldatılmışlar ki, zaman zaman bu tehlikeyi haber veren seslere karşı tetikte ve pusuda beklemekte ve üstlerine çullanıp, iftirâ ve isnat süngüleri ile delik deşik etmektedirler?

Moskof steplerinden, Filistin çöllerinden, Pierre Lermite bakıyelerinden süzülüp tâ kanımıza ilğimize işleyen bu zehirlere panzehir getirecek hakîm tutumlu hekim nerdesin?

FÂRUK NÂFİZ'DEN YAHYÂ KEMÂL'E MEKTUPLAR

Pek muhterem Yahyâ Kemâl Bey;

Size karşı kabahatlerim çok. Fakat kabahatlerimi affettirmek için vazîfe gibi kabûl edeceğinizi bildiğim, bir mâzeret var. Bilhassa «Meş'ale» de sizin için bir yazım çıkmıştı. Ben onun hiç öyle olmasını istemezdim. Sizi binbir tarzda medhetmek arzûsuyla yanan ben, vaktin darlığından dolayı, ancak o kadar yazabildim. Fakat bu kusûrumu, bu günâhımı da (Suda Halkalar) ismi altında toplayacağım aruz şiirlerimin başına üstad isminizi geçirmekle telâfiye çalıştım.

Sizi ne zaman İstanbul'da görebileceğiz, Kemâl Bey? O kadar özledik ki tasavvur edemezsiniz... Sizin kadar hâtırası ile muhîti olduran ikinci bir şahsiyeti ne edebiyat, ne cemiyet göremeyecek. İstanbul'da surları, Kâriye Câmii'ni, Sa'dâbad'ı bir kere daha dolaştım ve yalnız sizi hatırlayarak. Şimdi Ankara'yı da nüktelerinizle seviyorum.

Ellerinizden öper, mektubunuzu hasretle beklerim, pek muhterem üstâdım.

20 Teşrîn-i sâni

Bundan sonraki mektuplarım yeni harflerle olacağı için mâzur görmenizi ricâ ederim.

HİLYE-İ SAÂDET

PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN

YARATILIŞ GÜZELLİKLERİ

ALİ YARDIM

Peygamber Efendimiz'in (s.a) dış görünüşünü ve vücut güzelliklerini anlatan vesikalar bir hayli yekûn tutmaktadır. Hazine değerindeki bu bilgileri bize aktarma ferâsetini gösteren sahâbî sayısı da oldukça kabarıktır. Bunlar arasında, bilhassa Hz. Ali, Enes b. Mâlik, Berâ b. 'Azib ve Resûlullah Efendimiz'in üvey oğlu Hind b. Ebî Hâle gibi seçkin sahâbîlerin (Allah hepsinden râzı olsun) anlattıkları, diğerleri arasında, ayrı bir güzellik ve bütünlük arz etmektedir. Bu arada, Hicret yolculuğu esnâsında Peygamber Efendimiz'in, bir ara çadırında istirahat edip koyununun sütünü içtiği Ümmü Ma'bed'in söylediklerinin de ayrı bir yeri ve değeri vardır. Zirâ, Ümmü Ma'bed künyesi ile anılan, henüz müslüman olmamış bu kadının, Fahr-i Kâinât Efendimiz'in şânındaki sözlü tasvirleri ile, diğer sahâbîlerin anlattıkları arasındaki benzerlik ve uygunluk, vesikalara ayrı bir târihî değer kazandırmaktadır¹.

1 Biz, deneme mâhiyetindeki bu makaalemizde, vesikaların metinlerini, kaynaklarını ve bunların teknik değerlendirmelerini vermeyi hedef almadık. Bu yüzden, çok mecbur kalmadıkça, dipnotu düşmemeye ve kitâbî ifâde kullanmamaya gayret edeceğiz. Bu ve benzeri değerlendirmeleri ise, bir süredir üzerinde çalışmakta olduğumuz «Peygamberimiz'in Şemâilî»ni tamamlamak nasib olursa, orada vermeyi düşünüyoruz.

Tasvirler, değişik şahıslara âit olmasına rağmen, — görüleceği gibi — hep, birbirini tamamlar mâhiyettedir. Bu tasvirlerde öylesine ince çizgilere dikkat edilmiştir ki, san'atkâr bir ressamın, usta bir fotoğrafçının ve dikkatli bir kameramanın yakalayamayacağı mükemmellikte bir portre çizilmiştir.

Sözlü tasvirler, asırların tahrîbâtı ve tahrîfâtı ile renk atıp pörsümediği gibi, fırçanın nüfûz edemediği kapalı çizgileri de dile getirmektedir. Eğer cevaz verilseydi de, en usta ressamların fırçası ile resmi yapılsaydı, bugün O, her hâlde bir efsâne peygamberi olmaktan öteye geçemezdi. Nitekim işte, dünyâ çapında ressamlar yetiştirip, yer yüzünü putlarla dolduran hristiyanlığın, peygamberinin âkîbeti; ve işte, gördüğünü kâğıda ve taşâ değil, gönlüne ve kafasına nakşeden müslümanların, peygamberinin mükemmel canlı tasviri...

Peygamber Efendimiz, Hakk'ın da halkın da sevgilisi idi. Bütün övgülere lâıyk biricik insan O olduğu içindir ki, ismi «**M u h a m m e d**» (s.a) konmuştur. İnsanlık târihi, ikinci bir «**Muhammed**» daha kaydetmemiştir ve kaydetmeyecektir de. İşte, böylesine sevilen, fakat engin bir gönülle sevilen insan ölümsüzdür. Bu ölümlü dünyâda «**s e v m e k**» kadar güzel bir sermâye olmadığı gibi, seveceğini bilmek kadar da huzur ve mutluluk kaynağı yoktur. Hâlbuki insanoğlu, bu Allah vergisi nezih sermâyeyi nasıl da hovardaca harcıyor.

Çağımız, bir «**s e v g i i s r â f ı**» devresini yaşamaktadır. Sevginin zıddı olan buğuz, kin, nefret de isâbetsizce dağıtılmakta, o da bir nevî isrâf edilmektedir. Seveceğini bilmemek, döveceğini şaşırma ve hattâ bunları birbirine karıştırmak, bir insan için ne büyük tâlihsizliktir. Değer hükümlerini kaybeden, ölçüyü endâzeyi elinden düşüren topluluklarda, bu şaşkınlık ve kararsızlık hâli beklenen bir netîcedir.

Resûlüllah Efendimiz, insanlık âleminin tam bir kararsızlık içerisine girdiği devirde ve şaşkınlıktan insancıkların en çok bulunduğu bir muhitte vazife yapmaya memur edilmiştir. Bütün ömrünü, insanlık câmiasını kararsız ve huzursuz yaşamaktan kurtarma yolunda harcayan Peygamber Efendimiz, onla-

rın eline bir serî değer ölçüleri vermiş ve hayâtı **sevimli** kılmanın yollarını göstermiştir. İşte bu ölçülerden birisi de «**Ancak Allah için sevmek ve sâdece Allah için nefret etmek**»² prensibidir. Bu prensibi davranışlarının hareket noktası yapabilen insanlar, **nefret**'de bile, o engin muhabbetin huzûrunu tadarlar... Allah için kılıcını kaldıran Hz. Ali (r.a) Efendimiz'in, düşmanın can havliyle yüzüne tükürmesi üzerine:

«**Seni, Allah hakkı için öldürecektim; fakat yüzüme tükürdüğün için işe nefsim karıştı.**»

Diyerek kılıcını yere bırakması ve düşmanını bağışlaması, bu prensibin, yaşanan en canlı örneğidir.

Peygamberler, insanlığın **refah** seviyesini yükseltmek için değil, onların **huzurlu** yaşamalarını temin etmek için gönderilmişlerdir. Müreffeh ve lüks hayat sürebilmek için peygamber'e ihtiyaç duyulmayabilir; fakat, huzurlu ve mes'ûd yaşamaya gönül vermiş kimselerin, peygamber'den ayrı yaşamaları mümkün değildir... Özel yaşayışında, ev hayâtında, iş yerinde, meslek hayâtında huzurlu olmak ve dünyâlarını karartmamak isteyenler, — cemiyetteki makam ve mevkileri ne olursa olsun — kapılarını «**Peygamber**»e dâima açık tutmak durumundadırlar.

Süs, zînet ve **güzellikler manzûmesi** mânâsına gelen «**Hilye**», özellikle, Peygamber Efendimiz'in yaradılışını, dış görünüşünü, mübârek vücut yapılarını ve güzel sıfatlarını anlatan ifâdeler için kullanılmış bir deyimdir. Dilimizde, bu mânâları ifâde etmek için, «**Hilye-i Saâdet**» veyâ «**Hilye-i Şerif**» tâbiri kullanılır.

Şemâil ise, daha geniş mânâda bir deyimdir. Şemâil, vücut yapılarının yanında, Peygamber Efendimiz'in güzel ahlâ-

2 Ashâbdan Ebû Umâme (r.a) kanalıyla rivâyet edilen bir hadisinde, Peygamber Efendimiz: «**Ancak, Allah için seven, Allah için nefret eden, Allah için veren ve Allah için mahrum bırakan kimse, imâmını kemâle erdirmiştir**» buyururlar. Bkz. Ebû Dâvûd, Sünen, c IV, s. 304, hadis nu: 4681.

kindan, hâl ve hareketlerinden, tavır ve davranışlarından, yâni bir bütün olarak «O»nun şahsî ve husûsî hayâtından bahseder. Bu hâliyle «Hilye-i Saâdet», Şemâil-i Şerif'in bir bölümü oluyor. Klâsikleşmiş diğer bir ifâde ile, her Şemâil aynı zamanda bir Hilye'dir; fakat her Hilye tam bir Şemâil değildir, denebilir.

Bu makâlenin sınırları içerisinde, kaynaklardaki vesîkaları teker teker değerlendirmemiz mümkün olamayacağından, okuyucularımıza, bütün bunların bir özetini vermeyi faydalı bulduk. Fakat bu vazîfeyi, bir vefâ borcunu edâ etmek düşüncesiyle, başka bir kaleme bıraktık. Makâlemizin bu şeref misâfiri; kalemi ile, gönlü ile, kafası ile, ilmi ile, irfânı ile İmparatorluğumuz'un soylu ve çaplı kültürünü temsil etmiş olan **Ahmed Cevdet Paşa** (ö: 1313/1895)'dır. Cevdet Paşa'nın, **Kısas-ı Enbiyâ** isimli ölümsüz eserinin dördüncü cüz'ünde «**Bâzı Evsâf-ı Seniyye-i Muhammediyye**»³ başlığı altında, tatlı ve sevimli bir üslûpla kaleme aldığı «**Hilye-i Saâdet**», kendisinden sonra gelenler tarafından, hep olduğu gibi iktibâs edilegelmiştir⁴. Biz

3 Bkz. Kısas-ı Enbiyâ, cüz: IV, s. 364-365, İst. 1331, Kanâat Matbaası. Cevdet Paşa, eserinin bu bölümünde, çoğunlukla, Tirmizi'nin «**Kitâb'ü-Şemâil'in-Nebi**» sinden istifâde etmiş ve, üçbuçuk sayfa içerisinde, âdetâ, Peygamberimiz (s.a) in Hilye ve Şemâilini veciz bir üslûpla özetlemiştir.

4 Meselâ, Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, «**Târih-i İslâm**» isimli eserine: «**Millî ve muhterem bir muharririmiz, Zât-ı Âlî-i Nebiyye'yi, taklîdi gayrı kaabil sevimli bir üslûpla ve, âsâr-ı mütebere ve mevsûkeye istinâden şu sûretle vâsfediyor**» diyerek, aynen iktibâs etmiştir. (Bkz. c. I, s. 253-256, İst. 1326)

Ayrıca, Ahmed Cevdet Paşa'nın bu «**Türkçe Hilye**»sinin hülâsası, hicrî 1304 târihinde (M. 1886), **Hattât Hacı Ahmed Ârif Efendi** tarafından güzel bir nesih ile levha hâline getirilerek, Matbaa-yı Osmâniye'de basılmıştır. Hacı Ahmed Ârif Efendi'nin bu levhası da, 1970'lerde tekrar **Ajans-Türk** müessesesi himmetiyle ofset baskı yapılarak piyasaya arz edilmiştir.

Öte yandan bu kısım, Peygamber Efendimiz'in milâdî târihle 1400. doğum yıldönümü münâsebetiyle, 1970 yılında **Diyânet İşleri Başkanlığı**'nca hazırlanan «**Diyânet Dergisi Özel Sayı**»ya da alınmıştır. «**Bâzı Evsâf-ı Seniyye-i Muhammediyye**» başlığı altında (s. 76-77) imzâsız olarak yayınlanan bu yazı, bâzı matbaa hatâları ve Paşa'nın üslûbunu bozacak şekilde bir kısım sâdeleştirmelerle, Kısas-ı Enbiyâ'nın adı geçen sayfalarından aynen alındığı hâlde, her nedense, imzâ kaynak gösterme işi unutulmuştur.

de, hiç bir ilâve ve çıkarma yapmadan, onu aynen aşağıya alacak; daha sonra da, Hilye-i Saâdet'in bir değerlendirmesini sunmaya çalışacağız:

«Resûl-i Ekrem ve Fahr-i Âlem Muhammedü'l Mustafâ sallallâhü aleyhi ve sellem hazretleri, hilkatçe ve ahlâkça, nev-i benî âdemin ekmeli idi.

Hep, enbiyâ-i izâm aleyhimü's-salâtü vesselâm hazarâtı, tâmül' âzâ ve güzel yüzlü olup, Habîb-i Hüdâ, onların en güzeli idi.

Mübârek cismi güzel, hep âzâsı mütenâsip, endâmı gayet matbû, alını ve göğsü ve iki omuzlarının arası ve avuçları geniş, boynu uzun ve mevzûn ve gümüş gibi saf, omuzları ve pazuları ve baldırları iri ve kalın, bilekleri uzun, parmakları uzunca, elleri ve parmakları kalınca idi. Mübârek karnı göğsü ile berâber olup şişman değil idi ve ayaklarının altı çukur olup düz değil idi. Uzuna karîb orta boylu, iri kemikli, iri gövdeli, güçlü kuvvetli idi. Ne zayıf, ne semiz, belki ikisi ortası ve sıkı etli idi. Mübârek cildi ise ipekten yumuşak idi.

Kemâl-i itidâl üzre büyük başlı, hilâl kaşlı, çekme burunlu, az değirmi çehreli ve söbüce yüzlü idi. Şişman yüzlü ve yumru yanaklı değildi.

Kirpikleri uzun, gözleri kara ve güzel büyücek ve iki kaşının arası açık, fakat kaşları birbirine karîb idi. Çatık kaşlı değil idi. Ve iki kaşının arasında bir damar var idi ki, vakt-i gazabda kabarıp görünür idi.

O Nebiyy-i Müctebâ, ezherü'l-levn idi, yâni ne kireç gibi ak, ne de kara yağız; belki ikisi ortası ve gül gibi kırmızıya mâil beyaz ve nûrânî ve berrak olup, mübârek yüzünde nur lemeân ederdi. Gözlerinin akında dahî az kırmızılık var idi. Dişleri, inci gibi âbdâr ve tâbdâr olup, söylerken ön dişlerinden nur saçılır; gülerken, fem-i saâdeti, bir lâtif şimşek gibi ziyâlar saçarak açılır idi.

Saçları, ne pek kıvrıkcık, ne de pek düz idi ve saçlarını uzattığı vakit, kulaklarının memelerini tecâvüz ederdi. Sakalı sık ve tâm idi. Uzun değil idi ve bir tutamdan ziyâdesini alırdı.

Âlem-i bekaaya rihlet buyurduklarında saçı, sakalı henüz

ağarmağa başlayıp, başında biraz ve sakalında yirmi kadar beyaz kıl var idi.

Cismi nazîf, kokusu lâtîf idi. Koku sürünsün, sürünmesin teni ve teri en güzel kokulardan âlâ kokardı. Bir kimse O'nunla musâfaha etse, bütün gün O'nun râyiha-i tayyibesini duyardı ve mübârek eliyle bir çocuğun başını meshetse, râyiha-i tayyibesiyile o çocuk, sâir çocuklar arasında mâlûm olur idi.

Doğduğu vakit dahî nazîf ve pâk idi ve, sünnetli ve göbeği kesik olarak doğmuş idi.

Havâssı fevkalâde kavî idi. Pek uzaktan işitir ve kimsenin göremeyeceği mesâfeden görür idi.

Hep harekâtı mütedit idi. Bir yere azîmetinde, acele ve, sağ ve sola meyletmeyip, kemâl-i vekaar ile doğru yoluna gider ve fakat sür'at ve sühûlet ile yürür idi. Şöyle ki: âdetâ yürür gibi görünür, lâkin yanında gidenler, sür'at ile yürüdükleri hâlde geri kalırlar idi.

Elhâsıl, en mükemmel ve müstesnâ sûrette yaratılmış bir vücûd-ı mes'ûd ve mübârek idi.»

Buraya kadar aldığımız kısım, Cevdet Paşa'nın, kaynaklara dayanarak, Peygamberimiz'in güzel vasıflarına dâir sunduğu bilgilerin Hilve-i Saâdet'le ilgili bölümüdür. Bundan sonra devâmla, Resûlullah Efendimiz'in Şemâili ile ilgili öz bilgiler verilmektedir. Bütünlüğü bozmamak için, teberrüken, o kısmı da aynen buraya alıyoruz:

«Güler yüzlü, tatlı sözlü idi. Kimseye fenâ söz söylemez ve kimseye bed muâmele eylemez ve kimsenin sözünü kesmez, mülâyim ve mütevâzî idi. Haşîn ve galîz değil idi. Fakat, mehîb ve vakur idi. Beyhûde söz söylemezdi. Gülmesi dahî tebessüm idi.

Onu ansızın gören kimseyi mehâbet alırdı ve O'nunla ülfet ve musâhabet eyleyen kimse, O'na cân ü gönülünden âşık ve muhib olurdu. Ehl-i fazla, derecelerine göre ihtirâm eylerdi. Akrabâsına dahî pek ziyâde ikrâm eylerdi. Lâkin onları, kendilerinden efdal olanların üzerine takdîm etmezdi.

Hizmetkârlarını pek hoş tutardı. Kendisi ne yer ve ne giyerse, onlara dahî onu yedirir ve onu giydirir idi.

Sahî ve kerîm, şefîk ve rahîm, secî ve halîm idi. Ahd ü va'dinde sâbit, kavlinde sâdık idi. Elhâsıl, hüsnü ahlâkça ve akl ü zekâvetçe cümle nâsa fâik ve her türlü medh ü senâya lâayık idi.

Kitâb okumamış, yazı yazmamış olduğu hâlde, avâm ve havâsın zâhirî ve bâtinî umûrunda vâki olan hüsnü tedbîr ve tasarrufunu bir adam düşünse, O Hazret'in ne mertebe akıl ve fehm ü zekâsı olduğunu derhâl anlar; ve zulumât-ı cehl içinde kalmış kabâil-i Arab arasında büyüyüp ve Cezîretü'l-Arab gibi bir hücrâ mahâlde zuhûr eyleyip de, ümmî olduğu hâlde enfüs ü âfâkı envâr-ı ulûm ve maârif ile münevver ettiğini bir akl-ı selîm sâhibi teemmül etse, bilâ tereddüt, O'nun dâvâ-yı nübüvvetini cezmen tasdîk eyler.

Yemede, giymede kadr-ı zarûret ile iktifâ ve ziyâdesinden ibâ eylerdi. Bulduğunu yerdî, bulduğunu giyerdi ve, tam doyunca ve karnı dolunca yemezdi. Üzerinde yatıp uyuduğu döşek, deriden mâmûl olup içi dahî hurma lifi idi.

Az vakit içinde bunca fütûhâta mazhar olmuş ve vâridât-ı islâmiye çoğalmış iken, dünyâ malına aslâ iltifât eylemezdi. Ve ganâimden kendisine âit olan emvâlîni ekseriyetini müstahaklarına sadaka edip, kendi taayyüşü için pek az bir şey alıyordu. Bu cihetle, bâzan istikrâza mecbûr olurdu.

Ehl-i beytinin ekseriyâ yedikleri arpa ekmeği, yâhut hurma idi. Ve dâr-ı ukbâyâ azîmetinde, en sevgili zevcesi olan Âişe radiyallâhü anhâ hazretlerinin hücrelerinde, cüz'î arpadan başka yiyecek yok idi ve zırhı, bir yahûdî yedinde merhûn idi ki, iyâlinin nafakası için otuz sâ' arpa ödünç alıp, zırhını rehin etmişti.»⁵

5 İhtiyaç duyabilecek okuyucularımıza yardımcı olur düşünceyle, metinde geçen bâzı kelime ve tâbirlerin sâdeleştirilmiş karşılıklarını aşağıya alıyoruz:

Hilkatçe: Yaratılış bakımından; **Nev-i benî âdemin ekmeli**: insanların en mükemmeli; **Tâmü'l-âzâ**: her uzvu (organı) tam ve eksiksiz; **Habib-i Hüdâ**: Allâh'ın sevgilisi (Peygamber Efendimiz); **Matbû**: Hoş, güzel; **Mevzûn**: biçimli, yakışıklı; **Karîb**: yakın; **İtidâl**: Ölçülü oluş; **Nebiyî-i müctebâ**: seçilmiş, seçkin Peygamber; **Leme'ân**

Seven gönüller, sevdiklerinin hâtıralarını dâima canlı tutmak ve her hâl ü kârda onu hatırdan çıkarmamak isterler. Bu yüzden olmalıdır ki, bir çoklarımızın cüzdanlarında, çalışma masalarında, bürolarında ve evlerinin duvarlarında, unutmayı istemediği ve her zaman berâber olmayı arzûladığı kimselerin fotoğraf'ları vardır.

Biz müslümanların ise, cömertçe sevip, sevgisinde fânî olabileceği yegâne yaratılmış varlık, sevgililerin de sevgilisi «**Fahr-i Kâinât** (s.a) **Efendimiz**»dir. Bir müslümanın dindarlık derecesi, — bir bakıma — Resûlullah Efendimiz'le olan gönül bağlarının hassasiyeti ve kuvveti ile ölçülür.

«**Peygamber Sevgisi**»nin ayrı bir tadı, bambaşka bir çeşnisi vardır. O, müşahhas bir sevgidir; Allah sevgisine açılan büyük kapıdır. Peygamberle ünsiyet kurmadan Allâh'ı tanımak, Peygamber'i sevmeyen Allah sevgisinden söz etmek, hayâlî bir kurnutudan öteye geçemez.

Müşahhası sevemeyen, mücerredî hiç sevemeyecektir... Müşahhas bir makâma hesap verme disiplinine alışmamış bir kimsenin, mücerred makama karşı bağılılık iddiâsı, her ân açık verme durumundadır: Çocuk, sevmeye yakın çevresinden başlar. Anne-baba sevgisini tatmamış bir insanın, daha büyük değerleri sevebilmesi mümkün müdür?.. Hocasını sevemeyen bir

etmek: parlamak, parıldamak; **Âbdâr:** tâze, parlak, zarîf, hoş, güzel; **Tâbdâr:** parlak, ıııklı; **Fem-i saâdeti:** Mübârek, ağız; **Râyiha-i tayyibe:** güzel, hoş koku; **Havâss:** hâsseler, duygular; **Azîmetinde:** gidişinde, yola çıkışında; **Sühûlet:** kolaylık; **Mehîb:** heybetli, azametli; **Mehâbet:** Bir büyük karşısında duyulan çekinme ve saygı, ululuk; **Ehl-i fazl:** faziletli kimseler; **Sahî:** cömert, eli açık; **Kerim:** kerem sâhibi, lûtufkâr; **Şefik:** şefkatli; **Rahîm:** merhametli; **Şecî:** şecâatli, cesur, yürekli; **Halîm:** yumuşak tabiatli; **Kavlinde:** sözünde; **Zekâvet:** çabuk anlama, kavrama; **Zulumât-ı cehl:** cehâletin karanlıkları; **Kabâil-i Arab:** Arab kabileleri; **Cezîret'ül-Arab:** Arab Yarımadası; **Enfûs ü âfâk:** iç ve dış, gözle görülen ve görülmeyen âlemler; **Cezmen:** kesinlikle, kestirip atmak sûretiyle; **İbâ:** çekinme, sakınma; **Vâridât-i islâmiye:** İslâm'ın gelirleri, bütçesi; **Ganâim:** ganîmetler; **Taayyüs:** yaşama, geçinme, geçimini sağlama; **İstikrâz:** borç alma; **Yedinde merhûn:** elinde rehin edilmiş durumda; **Sâ':** bir tartı birimi olup, 1 sâ' 1040 dirhemdir.

talebenin, diğer ilim adamlarına sevgi beslemesi düşünülebilir mi?.. Müdürüne itâat etmesini bilmeyen bir memurun, âmirine saygı duyması beklenir mi?..

İşte, Peygamber Efendimiz'in mübârek vücut yapılarının sözlü tasvirleri olan Hilye-i Saâdetler de, «O'nun fotoğrafı»nın yerini tutmaktadır.

Henüz «duvar levhacılığı»nın akıl edilmediği çok eski devirlerde Hilye-i Saâdetler, kâğıtlara yazılarak cep'lerde taşınmış; ve böylece, her an Peygamber'le berâber olabilmek ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır. Her şeyin en güzelini yapmak için târîh sahnesine gönderilmiş olan **Osmanlı Türkleri** ise, duvar levhacılığını icâd ederek, bu san'atı, âdetâ Hilye-i Saâdet'ler yoluna seferber etmişlerdir.

Kompozisyonları sayılamayacak kadar çok olan Hilye-i Şerif levhaları, hattatlarımızın kaleminden birer san'at şâheseri olarak çıkarken; tezhibçilerimiz de, göz nurları ile bezercesine, onları, Peygamber Efendimiz'in şânına yakışır çapta süslemişlerdir.

Maddenin mahkûmu değil de, dünyânın hâkimi olduğumuz çok yakın târihlere kadar, **Hilye-i Saâdet**'in şereflemediği ev yok gibi idi. En mühim tarafı da, bunların, müzelik «süs eşyâsı» olarak değil; bilerek, duyarak, bir ihtiyaç olduğunu idrâk ederek «şeref misâfiri» kabul edilmesiydi. Bu, gözden ırak kalanın, gönülden de ırak olabileceği ihtimâline karşı alınmış bir tedbirdi... Evinde, dükkânında, bürosunda, konağında, sarayında veyâ mütevâzî kulübesinde, «**Peygamberinin Hilyesi**»ni karşısında gören mümin, O'ndan güç almakta, O'na lââyık olmaya çalışmakta ve dâimâ O'nunla birlikte olmanın mânevî hazzını tatmakta idi.

Maddî tedbîrler ve aklî düşünceler, insanı her zaman tatmîn etmez. Direksiyona geçip yola çıkan şoför, vapura binip deryâya açılan yolcu, evinin her tarafını kontrol edip yatağına giren insan, eğer, «Ey vaaaah!..» demeden «Allah» deme terbiyesini almışsa, başka tedbirlere de baş vurur. Ve, ne zaman karşısına çıkacağı belli olmayan, «dâvetsiz misâfir

kazâ» ile yüz yüze gelmeme yollarını araştırır... İnsan; evini, arabasını, iş yerini ve hattâ bedenini, bir şirket tarafından «**sigorta**» ettirebilmektedir. Ama o, rûhunu ve gönlünü sigorta ettirebileceği bir şirket bulamamaktadır. Hâlbuki bu dünyâda, arayan için, bulamama diye bir şey yoktur. İşte, **rûh**'un da sigortası «**duâ**»dır. Maddî ve mânevî sigortasını yaptıran kimse, başına bir **kazâ** gelse bile, yine de huzurludur. Zirâ o, «**kader**»e inanmaktadır. Akıllı insan, önce tedbirini almadan hemen duâyâ başvurmadağı gibi, sâdece aldığı tedbirlere güvenerek, duâsını da ihmâl etmez.

Müslümanlar, öteden beri, bir «**mânevî hayat sigortası**» daha bulmuşlardır: **Hilye-i Saâdetler**, bu yolda, onlar için büyük bir huzur kaynağı olmuştur.

Ecdâdımız, benimsedikleri güzel prensipleri cemiyetin gönlüne naksedebilmek için, onları, halkın anlayabileceği bir **üslûp**'ta gelenekleştirmişlerdir. Bir prensibi gelenek hâline getirmenin en sağlam yolu ise, ona, **mânevî** bir çeşni vermektir. Mânevî temellere dayanan gelenekler, kânunlardan daha güçlü ve uzun ömürlüdürler.

Müslüman milletimiz, «**Hilye-i Saâdet Levhaları**»nın; evlerine bed-bereket, yuvalarına huzur ve saâdet getireceğine; meskenlerini, çeşitli âfetlerden ve özellikle yangın'dan koruyacağına inanmıştır... Bu, dînî mânâda bir «**îman**» değil; bir «**îman üslûbu**»dur; inançtır, benimseyiştir, kabûl edıştır. Bu sebeple, aklî münâkaşası yapılmaz; isteyen inanır, istemeyen kabûl etmez.

Okuyucularımızı, — aşağıda sunacağımız — **Hilye-i Nebeviyye** metni ile başbaşa bırakmadan önce, bir noktaya daha işaret etmek isteriz:

Maddesi ve mânâsı ile, yaratılmış ve yaratılacak olan bütün insanları tek başına temsil eden «**Fahr-i Kâinât Efendimiz**» in, sözle anlatılması ve yazı ile tanıtılması son derece güç, hattâ imkânsızdır.

Mânâlara şekil veren ve görmediklerimizi gözümüzün önünde canlandıran «**kelimeler**» ne kadar muhteremdir.

Fakat, kelimelerin gücü de sınırlıdır... Nice kelimeler vardır ki, mânâya şahsiyet kazandırır. Öylesine mânâlar da vardır ki, onu içine alacak ve olduğu gibi şekillendirecek kelime bulunamamakta ve mevcutlarla yetinilmektedir. Hele, sıra «**Peygamber**»i anlatmaya gelince, O'nun yüceliği karşısında kelimeler, iyiden iyiye cüceleşmektedir.

Ashâb-ı Kirâm, sonraki nesillere Peygamber Efendimiz'i anlatırlarken, — âdetâ — **özel kelimeler** icâd etmişlerdir. O'nu tavsif ederken kullandıkları kelimeler, her hangi bir **güzel**'in portresini çizerken kullandıkları ifâdelerden çok farklıdır. Arapça ile biraz ünsiyeti olanlar, bu durumu hemen farkedeceklerdir.

Bizim ise elimizde, o özel kelimelerin, özel karşılıkları yoktur: «Güzel, şirin, hoş, tatlı; büyük, muhteşem, heybetli, azametli; şefkatli, merhametli, mütevâzî, alçak gönüllü vb.» gibi kelimeler sevdiğimiz, beğendiğimiz ve hayran kaldığımız kimseler için cömertçe kullandığımız sıfatlardır. Hâlbuki, gözümüzün gördüğü «**en güzel**»den «**daha güzel**»i ifâde edecek kelimemiz yoktur... Arkadaşlarına çay ısmarlayan, misâfirlerine ikramda bulunan, fakire fukarâya kendi çapında **yardı**m eden kimselere «**cömerd**» deriz. Fakat, komşusu aç iken boğazından lokma geçmeyen, çevresi çıplak iken üzerine giyeceği yeni elbise kendisini sıkan, önce herkeste bulunsun da sonunda sıra bana gelsin diyen bir kimseye vereceğimiz sıfat, yine «**cömerd**» olacaksa, işte buna, yüce mânâların kelimeler tarafından cüceleştirilmesi denir.

Gördüklerini olduğu gibi ifâde edememenin ıztırâbını Ashâb-ı Kirâm da çekmiş olmalıdır ki, Peygamber Efendimiz'i, o tatlı dilleriyle ve gönüllerinin bütün şiiriyetiyle anlatmalarına rağmen, sonunda, hepsinin müştereken kullandığı bir ifâde vardır :

«Hayâtımda, O'ndan daha güzelini görmedim... Gözüm, O'nun gibisini görmemiştir!..»

İnsan aklının, yüce mânâları kavrama gücü nasıl sınırlı ise insan gözünün de, güzellikler karşısındaki tahammülü öyle sı-

nırlıdır. Her göz, her derecedeki güzelliğe tahammül edemez... «Tahammül mülkünü yıktın, Hülâgû Han mısın kâfir!..» diye başlayan şâir, güzellik karşısındaki sarsıntısını dile getirir. Nitekim, Zât-ı Kibriyâ (c.c)'nin temâşâsı değil, tecellî'si bile dağı eritmiş; ve o tecellîgâha bir anlık bakış, Hz. Mûsâ'yı baygın bir hâlde yere düşürmüştür.

İmâm Kurtubî'ye atfedilen bir rivâyette, Peygamber Efendimiz'in güzelliği için:

«Resûl-i Ekrem Hazretlerinin hüsn-ü cemâli, tamâmen zâhir olmamıştır. Eğer vücûdunun bütün güzellikleri, bütün hakikati ile açığa çıkıp görünse, sahâbe-i kiram, O'na bakmaya tâkat getiremezlerdi.»⁶ denilmektedir.

Şâirler ise, güzellik karşısında biraz daha dayanıklıdılar. Ne de olsa onların, kendilerini deşarj edebilecekleri bir **t o p r a k h a t l a r ı** vardır; söylerler ve boşalırlar... Şiir, yüce mânâları ebedileştirmenin bir başka yoludur. San'at, ulvî olanın emrinde kullanıldığı zaman ne kadar mâsumdur. Şiir, gönlün terennümlerini dile getirdiği zaman ne kadar nezihtir... İşte, «Resûl-üllâh'ın Şâiri» ünvânını alan **H a s s â n b. S â b i t** (r.a), san'at gücünü nezih yolda kullanan mutlulardandır. O, «Güzeller Güzeli»nin şânında, yine en güzelini söyleyiverip işin içinden çıkmıştır:

«Ve ahsenü minke lem tera kattu 'aynî,
Ve ecmelü minke lem telid'in-nisâü.
Hulikte müberraen min külli 'aybin,
Keenneke kad hulikte kemâ teşâü.»⁷

«Gözüm, senden daha güzelini ka'yyen görmemiştir.
Analar ise senden daha güzelini doğurmamıştır.
Sen, bütün noksanlıklardan arınmış olarak yaratılmışsın.
Ve sen, âdetâ, gönlünce dilediğin gibi halkedilmişsin.»

6 Bkz. Aliyy'l-Kaarî, Cem'ul-Vesâil, s. 11, İst. 1290; Hüsâmed-dîn Nakşibendî, Şerh-i Şemâil, s. 3, Kahire 1254.

7 Dîvânü Hassân b. Sâbit, s. 10, Mısır 1347/1929; ayrıca bakınız, Fazlullah'is-Samed fi Tavzîh'il-Edeb'il-Müfred, c. I, s. 348.

Biz de, güneşi mum ışığı ile anlatmaktan öteye geçmeyen sözlerimizi burada keserek, okuyucularımızı, kaynağın kendisi ile başbaşa bırakalım.

HİLYE-İ SAÂDET'İN TERCÜMESİ *

Hız. Ali (r.a)'nin torunlarından İbrâhim b. Muhammed anlatıyor: Dedem **H. Ali**, Peygamber Efendimiz'i tanıtırlarken, O'nu şöyle tavsîf ederlerdi :

«Resûlullah Efendimiz'in boyu, aşırı derecede uzun olmadığı gibi, birbirine girmişçesine kısa da değildi; orta boylu olup diğer orta boylu kimselerden farklı bir vücut nisbetine sâhipti.

Saçları, ne kıvrıcık, ne de dümdüzdü; hafifçe dalgalı idi.

Tombul yüzlü ve yumru yanaklı değildi; yüzünde hafif bir değirmilik vardı... Mübârek yüzlerinin rengi kırmızıya mâil beyaz; gözleri siyah; kirpikleri sık ve uzun; kemiklerinin eklem yerleri ile omuz başları iri yapılı idi... Saâdetli vücutları (gövdeleri) tüysüz olup, göğüslerinden göbeğine doğru inen ince bir tüy şeridi vardı... El ve ayak parmakları kalınca idi.

Yürürken, iniş ve engebeli bir yerde yürürcesine, ayaklarını sertçe kaldırırılar ve adımlarını genişçe atarlardı.

Bir kimseye baktıkları zaman, yalnız başlarını çevirerek değil, bütün vücutları ile o tarafa yönelirlerdi.

Sırtında kürekleri arasında «Nübüvvet Mührü» vardı. Bu, O'nun, peygamberler zincirinin son halkası oluşunun nişânesi idi.

* Meâlini sunmaya çalıştığımız bu tercüme, bir çoklarımızın, çerçeveleterek evlerimizi süslediğimiz «**Hilye-i Saâdet**» tablolarındaki metnin tercümesidir. Fahr-i Kâinât Efendimiz'in, diğerleri arasında, bilhassa Hız. Ali Efendimiz'in ağızından bize tanıtılışı, İslâm dünyasında ve özellikle Müslüman Türkler arasında mümtaz bir yer işgâl etmiştir.

O, insanların en cömert gönüllüsü, en doğru sözlüsü, en yumuşak tabiatlısı ve en arkadaş canlısı idi... Kendilerini an-sızın görenler O'nun heybeti karşısında sarsıntı geçirirler; fakat, üstün vasıflarını bilerek sohbetinde bulunanlar ise, O'nu her şeyden çok severlerdi.

O'nun üstünlüklerini ve güzelliklerini tanıtmaya çalışan kimse: Ben, gerek O'ndan önce ve gerekse O'ndan sonra, Re-sûlullah Efendimiz gibi birisini görmedim, demek sûretiyle, O'nu tanıtmaya husûsundaki aczini ve yetersizliğini îtirâf ederdi. Allâh'ın salât ve selâmı O'nun üzerine olsun.»

İ L Â H İ

Bir garip kul düřtü yolâ
Bakmaz artık sağa sola
Değil âşık pula kula
Ezeldendir, ezeldendir.

Yârdan ihsan, yârdan atâ
İner gelir kapımıza
İster vefâ, ister cefâ
Güzeldendir, güzeldendir.

Bindin ise aşk atına
Vardın ulu Hak katına
Erdin ise vuslatına
Bir eldendir, bir eldendir.

Söyle Mürid güzel sözü
Güzeldedir Hakk'ın yüzü
Dünyâ külhan, geçer közü
Tezeldendir, tezeldendir.

Mustafa Tahralı

20, 21 Mart 1977 - İstanbul

TANZÎMAT DEVRİNDE SOLCULUĞA KARŞI ÇIKANLAR

Nermin Suner PEKİN

Tanzîmat İnkılâbı, ilk bakışta Türkiye'nin Avrupa medeniyeti tesirine girmesi gibi görünür; aslında bu inkılâp, Avrupa medeniyetinin, bir takım siyâsî, iktisâdî baskılarla kendisini Türk Milleti'ne zorla kabûl ettirmesidir ki, bu Batı'nın Türk içtimâî hayâtına nüfûzu, hattâ baskısı demektir.

Batı'ya açılan bu pencereden, Türk Milleti'nin hayâtına, fikriyâtına, hattâ rûhuna işleyen havayla berâber, müsbet, faydalı fikirler ve bilgiler fakat, maâlesef, birtakım zararlı ideolojiler de girmiştir. Nitekim, o târihlerde Fransa'da yeni başlayan *sosyalist*, *enternasyonalist* cereyanların bir Batı hayranlığı yoluyla — bilinerek bilinmeyerek — fikriyâtımıza ve edebiyâtımıza sokulmağa çalışıldığı görülür. Meselâ, büyük bir tanzimatçı, Tanzîmat Edebiyâtı'mızın kurucusu sayılan çok faydalı fikir ve eserleriyle Türk edebiyâtına yeni bir istikâmet veren *Şinâsi*'nin

Milletim nev'-i beşerdir, vatanım rûy-ı zemîn!

mısrâ'ını söylemiş olması onun biraz da batıperest bir karakterde olmasındandır. *Şinâsi*'den hemen bir 50 sene sonra yetişen Tevfik Fikret, Millet Şarkısı başlıklı manzûmesinde :

Çiğnendi, yeter, varlığımız cehl ile kahra;

Doğrandı mübârek vatanın bağı sebepsiz.

Birlikte bugün bulmalıyız derdine çâre;

Can kardeşi, kan kardeşi, şan kardeşiyiz biz.

Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol;

Ey hak, yaşı, ey sevgili millet, yaşa... vârl ol!

gibi vatan ve millet sevgisi ile dolu, milliyetçiliği hattâ kan-kardeşliğine bağlayacak kadar ileri götüren heyecanlı coşkun sözlerden sonra, Halûk'un Âmentüsü gibi iddialı bir başlık taşıyan manzûmesinde :

*Toprak vatanım, nev'-i beşer milletim, insan,
İnsan olur; ancak bunu iz'anla, inandım.*

gibi mısralarla tek vatan, tek halk fikrine; enternasyonalist bir düşünceye yöneliyor.

Fakat bütün bunlar, şuurlu ve sistemli bir solculuk hareketi değildir. Bunlar birbirine zıt Batı fikirlerinin, Türk edebiyâtının bir taklitçilik devresindeki akisleridir. Görüldüğü gibi, hattâ aynı şâirin kaleminde bile — bir moda tesiri ile — birbirine zıt fikirler hâlinde yer almış ehemmiyetsiz ve köksüz hâdiselerdir.

Esâsen bu sol, sosyalist ve enternasyonalist fikirler, Türk-İslâm zihniyetine ve ahlâkına ters düştüğünden derhâl şiddetle reddedilmiş vatan ve millet sevgisi ile dolu gönüllerin kalemlelerinden en coşkun bir heyecanla cevaplandırılmıştır. *Nâmık Kemâl*, *Vatan Makâlesi*'nde her kıymete şüphe ile bakan; insanlığı böyle bir bakışla gören, en mukaddes vatan fikrini bile maddileştiren böyle bir anlayışın insanlığa, hele türklüğe ve müslümanlığa aslâ yakışmayacağını ifâde ettikten sonra, esâsen tek vatan ve tek millet fikrinin bir hayâl olduğunu ve tatbikinin aslâ mümkün olamayacağını anlatarak makâlesini şu sözlerle sürdürüyor.

«...İnsan vatanını sever. Çünkü vatan, öyle bir gâlibin şemşiri veyâ bir kâtibin kalemıyla çizilen mevhum hatlardan ibâret değil, millet, hürriyet, menfaat, uhuvvet, tasarruf, hâkimiyet, ecdâda hürmet, âileye muhabbet, yâd-ı şebâbet gibi birçok ulvî hislerin ictimâından hâsıl olmuş bir mukaddes fikirdir.

Bundan dolayıdır ki insanlık târihinin hangi sahifesine bakılırsa her zamanda, her millette, yüksek fikirli ve fazîletli ahlâk sâhiplerinin cümlesi, vatan sevgisini dünyâ işlerinin hepsinden üstün tutmuş ve pek çoğu vatan yolunda canlarını fedâ etmiş görülmür.

Bundan dolayıdır ki, her dinde, her millette, her terbiyede, her medeniyette vatan muhabbeti en büyük faziletlerden, en mukaddes vazifelerdendir.

.....vatan fikrini gönüllerden kaldırmak hıfz-ı hukûkun en müessir esbâbından olan ateşli silâhı ellerden almağa benzer. Bir millet nefsi vatan muhabbetinden ayırırsa, çok geçmez elbette vatanını, o muhabbetle dolu olanların râyet-i istilâsı altında görür. Nitekim bir kavim ateşli silâhdan el çekerse pek az vakit içinde o silâhı düşman eliyle kendi göğsüne çevrilmiş bulur.

.....

Dünyâdan vatan fikrini kaldırmak, insâniyete bir hizmet ve muktedir olanlara bir büyük meziyet olabilmek zannında bulunanlarda var imiş. Biz öyle garib bir maksadı fiile çıkarmak teşebbüsünde öncü olmağa cesâret edenleri hatır hoşluğu ile terkeyleriz. Biz oturduğumuz yerlerin her taşı için bir cevher-i can verdik. Her avuç toprağı nazarımızda, o yola fedâ olmuş bir kahrâmanın yâdigâr-ı vücûdudur.

.....

Vatan bize kılıcımızın ekmeğidir. Dâimâ kendimize mahsus, kendimize münhasır biliriz. Dâimâ nefsimizden ziyâde sever, nefsimizi uğruna fedâ ederiz.»

Avrupa'da yeni başlayan sol zihniyete karşı, daha o devirlerde nasıl bir silâhla mücâdele edileceğini gösteren Nâmık Kemâl, kendisi gibi vatan ve millet sevgisi ve sarsılmaz bir imanla beslenmiş vatan evlâtlarının gönüllerinde böyle bir sol görüşün yer tutmayacağına inanmaktadır¹.

Tanzimat yıllarında, bu mevzû üzerinde daha ilmî ve realist bir görüşle duran, Tanzimat edebiyâtımıza millileşme yolunda mühim eserler vermiş olan *Edhem Pertev Paşa*'dır. *Kırmızı Bayrak* isimli makâlesinde komünizmin iç yüzünü, Fransa'da hangi sebeplerle doğduğunu, komün teşkilâtını ve beyan-

1 Nâmık Kemâl'in Vatan Makaalesi'ndeki fikirlerini bu görüşle inceleyen Nihad Sâmî Banarlı'nın «Solcularla İlk Çarpışma» yazısına bakılmalıdır. Damla derg., 25/9/1948.

nâmesini anlatarak, iştirakçilik esâsına dayanan bu cereyânın Pâris'te teammün ederek dünyâya yayılmak istidâdı gösterdiğini belirttikten sonra, bu sol görüşlerin Fransa'nın içtimâî ve ahlâkî bünyesinde nasıl tahribâta sebep olduğuna da işâret etmiştir. Fakat yazık ki 1871'de Hakâyıkü'l Vakâyi Gazetesi'nde yayınlanmağa başlayan bu makâle dizisi tamamlanamamıştır².

İslâm'da izdivaç hayâtına ve masonluğa dâir de eserler yazmış olan paşanın, bu makâlesiyle de milletimizi nelerden korumak istediği açıkça anlaşılmaktadır.

Tanzîmat devrinin millîleşme ve mahallîleşme cereyânında mühim bir yeri olan, geniş ve muvâzeneli târih görüşüne sâhip bulunan ve bu yolda çok kıymetli eserler yazmış olan *Ahmed Cevdet Paşa* da o târihlerde komünizmin sârî bir hastalık gibi yayılmağa başlamasındaki tehlikeyi görmüş, cemiyet ahlâkını yıpratana bu âfetin içyüzünü *Sosyalistlere Dâir* yazdığı makâlesindeki kuvvetli bir içtimâiyatçı ve târihçi görüşü ile incelemiş, bu solcu fikirlerin menş'e'ini araştırmış, bu cereyânı Hicret'ten 422 sene evvel İran'da doğan *Mezdekilik* ile karşılaştırmış, o târihlerde, kadında ve servette iştirâkî din hâline getiren ve her türlü ahlâksızlığa zemin hazırlıyan, cemiyeti ahlâken sukut ettiren zihniyetin, XIX. asırda Batı'da doğan *komünist*, *sosyalist* ve *nihilist* temâyüllerin tıpkısı olduğu neticesine varmıştır. Paşa, islâmî ahlâk anlayışı ile hiç bir zaman ve hiç bir şekilde bağdaşamayacak olan bu zihniyetin İran'da nasıl cezâlandırıldığını anlattıktan sonra, makâlesini şu sözlerle bitirmiştir.

«Avrupa'da böyle bir ihtilâl çıkarsa, acaba biz ne hâlde bulunuruz? Ahvâl-i âtiyeyi Cenâb-ı Hak'tan başka kimse bilmez, o zaman ne hâl ve mevkîde bulunacağımızı, şimdiden tahmîn edemeyiz. Fakat şâyed böyle bir hâl zuhûr edecek olursa, biz seyirci kalırız; çünkü ehl-i ırz için memâlik-i mah-rûsadan başka cây-ı selâmet kalmaz.»

2 Hakâyıkü'l Vakaayi Gazetesi, 4 Mayıs 1871, sayı 237 - 238.

Anlaşıyor ki Cevdet Paşa sağlam iman temeline, nâmus ve fâzilet esaslarına dayanan Müslüman-Türk milletinin bünyesinde bu fesat tohumlarının barınamayacağına inanmıştır. Ahmed Cevdet Paşa'nın bu makâlesi, zamânında müsvette hâlinde kalmış, neşredilmemiştir³. Yazının başlığı da kızı Fatma Aliye Hanım tarafından yazılmış ve Muallim Cevdet Kütüphânesi'ne verilmiştir⁴. Sonradan İstanbul Belediye Kütüphânesi'ne intikâl eden bu makâlenin ehemmiyeti dolayısıyla, aslına sâdık kalarak sâdeleştirdiğimiz metnini ve fotokopisini veriyoruz.

SOSYALİSTLERE DÂİR

İran hükümdarlarının dördüncü tabakasından olan ve Hicret'ten 422 sene evvel zuhûr eden ve Sâsânî hükümdarlarının XV. si bulunan (K u b a z = K u b a d) isimli hükümdar zamânında peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan meşhur (M e z d e k = M a z d e k)⁵ isimli zındık, halkı: «Hepimiz Âdem ve Havva evlâdıyız; ana baba bir kardeşleriz, bu sebeple gerek mal, gerek kadın cümlemizin ortaklaşa malıdır.» gibi bâtil bir itikâda dâvet etmişti.

Halk ona uyduğu gibi hükümdar K u b a z bile onun bâtil itikâdına bağlandı. Fuhuş serbestçe yayıldı, sınıf ve derece farkı kalmadı, bütün İran fâhişeler kârhanesi hâline geldi, nesil karıştı. Erkekler evlât lezzetinden mahrum kaldı. Velhâsıl bu sapık mezhep bâzı sefillerle fâhişelerin işine yaradı. Lâkin bu, nâmuslu insanlara pek ağır geldi; birleşerek Kubaz'ı tahttan indirdiler ve kardeşi C a m a s f'ı tahta çıkardılar. Kubaz ise İran ile Turan arasında bulunan T a h a r i s t a n⁶ memleketine sığındı. Onların yardımıyla bir hayli asker toplayarak İran'a döndü, Camasf'ı tahttan indirerek hapsetti ve ölünceye kadar

3 Makaale Cemil Meriç Beyefendi tarafından neşrolunmuş ve Magaradakiler Ötüken Neşriyat, 1978, İstanbul, Eserde de Sosyalizmin Kaynağı: Asya başlığı altında hülâsa ve izah edilmiştir.

4 Belediye Kütüphânesi, M. Cevdet Kitaplığı, s: 0/8.

5 Metinde «Mezdek» şeklindedir aslı (Mazdek)tir.

6 Metnin bu cümlesinde kelime «Faharistan» şeklindedir.

da hükmünü icrâ eyledi. Mezdekî âyinleri de yapıldı. Kubaz'ın vefâtından sonra, yerine oğlu Nuşirevan küçük olduğu hâlde tahta geçti, büyüüpte saltanatında istiklâl kazanınca halkın ileri gelenlerini toplayıp bir divan kurdu ve şu hitâbede bulundu :

— Allah'la ahdetmişimdir ki saltanat bana nasîb olursa Mezdekileri katledeyim, çünkü onlar halkın kadınlarını ve mal-
larını herkes için mübah ve müsterek kılmışlardır. Kimsenin kendi karısı kalmadı, alçaklar ile asillerin soyu karıştı, fâhişeler için fuhuş yolları kolaylaştı. Soylu temiz ve nâmuslu kadınlar sokaktan geçerken, evvelce onların yüzüne bile bakmağa cesâret edemeyen sefiller, onlara musallat oldu, dediğinde: Sol tarafta bulunan ve bu grubu temsîl eden Mezdek, hükümdâra cevap verdi:

— Bütün halkı katledebilir misin? Bu senin dediğin bir büyük fesattır, Allah seni mülkü ıslah için melik eyledi, ifsat için etmedi! demesi üzerine, Nuşirevan da :

— Ey veled-i zînâ! Hatırına gelir mi ki vâlidem ile yatmak için Kubaz'dan ruhsat istemiştin, o da verdi. Vâlidemin odasına gittin, ben de arkandan yetiştim ve senin ayağını öperek vâlideme dokunmaman için yalvardım, çoraplarının pis kokusu hâlâ burnumdadır. Sen de vâlidemi bana başışladın ve geri döndün, diye sordukta, Mezdek :

— Evet, dedi.

Bu cevap üzerine Nuşirevan hemen Mezdek'in idâmını emretti, menhus derhâl idâm edilerek leşi yakıldı.

Hemen o gün Mezdekilerin kanı hederdir, diye dellâllar çıkarıldı, o gün pek çok Mezdekî katlolundu. Bütün Mezdekilerin katlolunması için vilâyetlere de emr ü ferman gönderildi. Mezdekiler taraf taraf katlolundu, kılıçtan kaçıp kurtulanları, Suriye ve Anadolu içlerine dağıldılar. Bunlar gittikleri yerlerde mezheplerini gizli gizli yaymağa çalıştılar.

Nuşirevan, bundan sonra devletin ıslah ve tanzimine çalıştı, büyük güçlüklerle karşılaştı. Meydanda nesepleri şüpheli ve hattâ meçhul bir çok kız ve erkek çocuk vardı. Mezdekiler

halkın malını mülkünü de zaptetmişlerdi; kimisinin sâhibi meydana kimisinin sâhibi yoktu. İran halkı dağlarda gezen vahşi hayvan sürülerine benzemişti. Bu müşkülleri hâlletmek için Nuşirevan şüpheli ve ihtilâflı olan çocukların, kime benziyorlarsa ona göre neseplerini tâyin etti; nesepleri mechûl kalan çocukları köle sınıfına kaydetti. Babaları mâlum olmayan kızları da devlet hazînesinden evlendirdi. Mezdekilerin emvâlini fukaraya taksim etti, şundan bundan aldıklarını da sâhiplerine verdi. Mülkiyet hukûkunu ve izdivaç müessesesini yeniden tanzim ve te'sis etti. Nuşirevan bu âdil hareketi ile şöhret buldu; adâleti dillere destân oldu. Yıkılmak üzere olan İran yeniden mâmur oldu. Sind, Elbistan, Taharistan gibi İran devletinin zâfî dolayısıyla elden çıkmış ülkeler tekrar İran'ın hâkimiyeti altına girdi.

Nuşirevân'ın tahta çıkışının 24. senesi âhir zaman peygamberi S.A. Hazretleri dünyâyı şereflendirdiler ve Nuşirevan'ın her tarafta şöhretine «Ben Melik-i âdil zamanında doğmuşumdur.» hadîs-i şerîfi âdil bir şahit olmuştur.

Arası çok geçmeyip İslâmiyet etrâfa yayıldıktan sonra, Mezdekiler İslâm'ın içine karıştılar ve ara sıra her biri bir yoldan İslâm'ın dîni hükümlerine fesat karıştırmaya kalktılar. Ekseriyle Alevilik perdesi arkasında gizlenip, bâtil âyinlerini icrâdan geri durmadılar. Anadolu'nun bâzı yerlerinde mevcûd olan Kızılbaşlar hep bu mezdekilerin kalıntılarındandır. Bâtîniye Mezhebi dahi bunlardan kaynaklanmıştır ki bunlara İbahiyyun dahî denir. Suriye içinde Nusayrî gibi gulât-ı şîadan olan mezhepler hep bâtîniyedir. Bunlar Kur'an-ı Kerim'in âyetlerini bile kendi mezheplerine göre tefsîr ederek can, mal iştirâkine dâir ahkâm çıkarmaya çalışıyorlar ve câhil halkı kandırıyorlardı. Meselâ mezdeki âyînini kabûl ettirmek için «Hüvellezi cealeleküm mafilardi cemîa» Cenâb-ı Hak yeryüzündeki şeylerin hepsini sizin için yâni sizin hayır ve menfaatinize olarak yarattı, âyet-i kerîmesini ileri sürüyorlardı. Bundan her türlü eşyânın herkese birden âit olması mânâsı çıkmayacağı için her ferdin de herşeyi kendine mâl edip hak talep eylemesi lâzım gelmez. Onun için de şer'î sebepler dolayısıyla alım-satım hibe

ve nikâh gibi bâzı mes'elelerde iştirâk değil, bunların muayyen şahıslara tahsis zarûreti vardır.

Bunlar vaktiyle İslâm devletlerinin başına büyük belâ oldular. Çünkü içlerinde birçok fedâî vardı, bunlar vâsıtasıyla mühim kişileri îdam ettirdiklerinden, halka dehşet veriyor ve bu sûretle nüfuz sâhalarını genişleterek gittikçe kuvvetleniyorlardı. Bu fedâîler ekseriyetle esrar içtiklerinden bunlara «Haşhaşin» derlerdi. İşte Fransızca hukuk ıstılahlarından olan (A s e s e n) m u t e a m m i d k â t i l tâbiri de bu kelimedен galattır. Bu tâbir Ehl-i Salib'in Suriye'den Avrupa'ya götürmüş olduğu bir tâbirdir. Çünkü Ehl-i Salib Suriye'ye gittiği vakit orada bâtınilerin kalıntısı olan pek çok Haşhaşin vardı.

Avrupa o zamanlar cehâletin karanlıkları içinde yüzüyordu. İlim ve fen sevdâsı oraya Mısır ve Suriye'den dönen Ehl-i Salib ile gitmiştir. Hattâ Avrupa'da ilk tercüme olunan fen kitabı İbn-i Sinâ'nın Tıbb Kanûnu'dur. Ehl-i Salib, oraya bununla berâber hürriyet ve serbestlik fikrini de götürmüştür. Fakat o zamânın şartları içinde Avrupa'da bu türlü sözler açıkça söylenemediğinden Bâtınıye'den gördükleri üzere gizli cemiyetler kurup birbirlerini tanımak için aralarında bir takım işâretler tesbît etmişlerdi. İşte F a r m a s o n t a r i k i de bu sûretle meydana çıkmıştır; işâretleri de B e k t â ş i l e r i n işâretlerine pek benzer. Bu izâhata göre Ehl-i Salib, o zaman Bâtınıye'de esrar sayılan Mezdeki fikriyatını dahi beraber götürmüşlerse de meydana çıkmayıp gizli kalmıştır.

İşte çok sonra zuhûr eden komünist, sosyalist, nihilist mezhepleri de mezdeki âyinlerinden çıkmadır; çünkü bunlar arasında teferruatça bâzı farklar varsa da, mal-mülkte tasarrufu, kadında nikâh ve evlenme usûlünü kaldırdıkları için esasta birleşmiştir. Bunların bâzıları Allâh'ı dahi inkâr ederlermiş. Nihilistler herşeyi inkâr ettiklerinden kelâm ilminde beyân edilen S o f i s t a i y e ' n i n bir kısmı olan İ n a d i y e fırkası demek oluyor ki onlar, bütün bedihiyâtı inkârda ısrâr ederler ve her ne denilse H i ç derler. Nihilist'in mânâsı da H i ç l i k olduğundan İ n a d i y e diye tercüme etmek yerinde olur. Gazeteciler kalem terimlerini bilmediklerin-

den Arapça gazeteler nihilist karşılığında A d e m i y u n sözünü kullanıyorlar.

Velhâsıl İran'da çıkan Mezdeki mesleği İslâm âleminde batinîyeden olan dalâlet mezheplerine dönmüş ve ekseriya Alevîlik hırkasına bürünmüştür. Sonradan Avrupa'ya geçerek firenk elbisesi giymiş ve komünizm, sosyalizm, nihilizm gibi adlar takınmıştır. Dînî inançlar zayıfladıkça bu gibi sapık fırkalar, hele hükûmetten de mümâneat görmezse az vakit içersinde yayılır.

Avrupa'nın da İbahiyyun mesleğine karşı pek ziyâde istidâdı vardır. Zirâ zenginleri ne kadar çok servet ü sâ mâna mâlik ve sefâhat içinde iseler, fukaraları dahî o derece mahrum ve meyus hâlde bulunmaktadır. Âdet ve teâmül bu mesleğe pek müsâittir. Dînî inançlar ise günden güne mahvolup gitmektedir. Avrupa'nın her tarafında bu sapık fikirler gün geçtikçe çoğalmaktadır. Bu ise Avrupa'nın başına bir büyük felâket getireceği yâni her tarafta bir umûmî ihtilâl çıkaracağı ahvâlin gidişâtından anlaşılmaktadır. Vâkıa bu kabil ihtilâller yaşamaz, çok geçmeyip kâhîr bir mutlâkiyet meydana gelir. Lâkin bu arada Avrupa altüst olur. Eğer Avrupa için korkulan ihtilâl olursa, biz ne hâlde oluruz? Gelecek zamânın hâlini Allah'tan başka kimse bilmez, o zaman ne hâlde gelip, ne mevkîde bulunacağımızı şimdiden tahmîn edemeyiz. Fakat öyle bir hâl meydana gelecek olursa, biz seyirci gibi kalırız ve nâmuslu kimseler için memleketimizden başka selâmet sâhili kalmaz. Çünkü (Memâlik-i Mahrûsa) Memleket ehâlisinin âdet ve teâmülü böyle sapık fikirlere yer vermez, dindar kimselerimiz çoktur. Bu sebeple memleketimizde Avrupa kadar bu fesat fikirlere istidat yoktur. Vâkıa her yerde zındık ve günahkâr insanlar da bulunabilir, lâkin, bizde adetleri korkulacak dereceye varmamıştır ve fesatçıların önü alınmak fırsatı dahî geçmemiştir.

Fotokopisinden de anlaşılacağı üzere makâle tam bir karalamalı müsvedde hâlinindedir. Anlaşıyor ki Cevdet Paşa bu mevzû üzerinde çok düşünmüş, temelinde Allah sevgisi yatan,

iman ve ahlâk esâsına dayanan âdet ve en'anelerine bağlı milletimizin aslâ böyle bir dalâlete düşmeyeceğine inanmış, komünizm âfetinden sığınacak yer olarak da — o günün şartları içinde — bizim memleketimizi görmüştür.

Mâmâfih Paşa, makâlesinin sonun da her yerde olduğu gibi bizde de zındıklar bulunabilineceğini, sayıları az olan bu fesatçıların önü alınabilineceğini de belirterek bir uyarma yapmayı da ihmâl etmemiştir.

Bugüne gelinceye kadar — sayıları az da olsa — bu fesatçılar komünizm denilen yılanı yol vermek için, onun vatanından öğrendikleri metotlarla çalışmışlardır. Milli bağlılığımıza esas olan mânevî değerlerimize kasdetmişler, dinimize, milli kültürümüze bağlılığı gericilik diye vasıflandırmışlar, özleştiriyoruz adı altında en sevgili varlığımızı, dilimizi bozmuşlar ve yazık ki bu hilelere şuursuzca katılanlarımız bilmeden bu fesatçıları desteklemişlerdir.

İşte bu müsâit zemîni bulan komünizm yılanı dış görünüşündeki parlıtlı renklerle, sosyal adâlet gibi... eşitlik gibi... sözlerin arkasına sığınarak sokulmuş, kolay yaşama ve başkasının emeğinden faydalanma imkânlarını bulacaklarını zanneden bahtsızlar, bu morfinlerle morfinlenip kendilerinden geçmişlerdir.

Türk halkını böyle aldatıcı zehirle sarhoş etmek, uyutmak isteyen kuzey menşe'li rüzgârlar, dozunu arttırdıkça bu morfinlenmiş satılmışlar yeryer nâralar atarak yurdumuzun içinde şuraya buraya saldırmaya başlamışlardır.

Bugün içinde bulunduğumuz duruma rağmen, Cevdet Paşa haklıdır. Müslüman-Türk milletin çekirdeğindeki imânını, ahlâkını kaybetmemiş, bu içkiden bir damla tatmamış olan öz evlâtları her türlü tahrîbâta rağmen dimdik ayakta. Çok yakında şahlanacak ve o yılanı, daha fazla zehirlerini dökmeden ezecektir.

سیدالسلو داتیر مقام
پیر رسوم قلم الحیات
سید

[illegible]

طرف طرف مرد کید قتل اولوب بقیه المیسوف
 اولنری ~~ایستاد~~ وانا طوطی طافله طوطی غلبه
 و وار و قلی برلرم کیزلردیم طوطا اولدیر
 بونک اوریه نوشیروان دوستنک اصداغ و نظمینه
 قییم اییدی امانه زحمته جلدی - میدانده بر جدم
 ذکوره و اناش اولاله وار کیمینک بابا لری
 مشکوت و بیلرینک بابا لری بینه بینه جلد
 مرد کید خلقت اموالی صفا ایملر کیمینک
 صاحب میدان کیمینک صاحب بیده ایران
 اهلایسی طافله کزنه و حشی عیدانه سر برینه دوشه
 بد شکلاتی مل و نسیم اچیه نوشیروان سینه لری
 و اختلاط اولامه جلدی ~~ایستاد~~ قیامت
 کیم بکزاره سنن امانه ~~ایستاد~~ و نسیم
 مجبول قالا جلدی کوله صنفه ادخال ~~ایستاد~~
 و بابا لری معلوم اولمیه قیز لری جانب بیده زوی ~~ایستاد~~
~~ایستاد~~ و مرد کید اموالی فقره تقسیم
 و نسیم و نسیم بیده اموالی اسکی صاحبیه
 رد و نسیم ایستاد کبی بر جدم تکلفات الم
 حقدنه تصرفیه ~~ایستاد~~ و نسیم و اصول
 از دواجی کیمیه تأسیس ~~ایستاد~~ اییدی
 و نسیم جدم عدالت اییدی هر طرفه عدل و داد
 ایستاد بیلدی ~~ایستاد~~ عدالت
 خوابه مشرف اولامه ایران امانه عدالت
 ساینه کیم بجه اولدک
~~ایستاد~~ سینه و نسیم و نسیم و نسیم
 ایران و نسیم و نسیم و نسیم و نسیم
 نسیم و نسیم و نسیم و نسیم و نسیم

جلسه
آنوشیروان ~~بجای~~ یکدیگر در درختی ستمی افرازید
علیه صلوات الرحمن حضرت ~~علیه~~ دینا به تشریف
ببرفتند در ~~و~~ آنوشیروان ~~و~~ هارون عداست الیم
شهرت ~~بجای~~ (وله است فی رمی الخلائع العادل) حدیث
شریفی است ~~عادل~~ ^{عادل} ~~عادل~~ مال منصفی ملک
عادل زعاندو طلوع محمد ~~عادل~~ ملک ادله .

[illegible]

بعض محققان موجود ادلایه را با شد اخلاص
تفاوت شده در باطنیه می دانی اندوه تحصیل
اینست بر صحت طاهره استند
با صبر و دعا زنده شود
سوره بقره در قصه عیسی کبی غلبه شریفه ده
ادلایه مذکور تا طلب لغو بهینه طاهره
در وقت باطنیه اصولی و ضابطه

چونکه اینچنین بر حق و خدایید بدو لب افروز
و اسطاسیم معروف زوائی اندام آید به کلک اندام
خلفه دهرش و یرو ب بدو هر که کند کسب قوت و نوسیع حکمت
ایرادی و ان و خدایید

دیرادی. اینست درانکه هم اصطلاحات

فائدہ یہ کہ اولاد (آئین) انجیری حثیہ
نقلندہ غلط بدوخی اهل صلیب سوریدہ
اور وہاں کوثر مٹاؤ اور تھیں تھیں نہ ہو سکے
اهل صلیب سوریدہ خلافت کس قدر وقت

[illegible][illegible]

یعنی قاتل متحد

ہادی اولاد حشیدہ
وارید

مصدق که بدو در بوم حسینی وجود صافی دخی منکر اعبد
علی اقصی در نهایت شرفی افکار ده اهدا ایدر ایدر
شرف حاله نظر اندر ~~حرف~~ علم داده سایه اوندان
سوفیانی نه ذی بر صفتی و لایه عنادیه فرقه سی وید
اولدیر ~~جمله~~ ~~لطفی~~ ~~عنبر~~ ~~دیو~~ ~~که~~ ~~اندر~~ ~~ده~~
~~شرفی~~ ~~افکار~~ ~~ده~~ ~~حرف~~ ~~حافه~~ ~~نبد~~ ~~میه~~ ~~فی~~ ~~افکار~~
اهدای ایدر و هوته در سیه هیچ در بر نهایت
دخی هجج کل معنانه او حله ای عنادیه در
ترجمه ایلمد صحیح اولدر اما غرضه جید ~~ص~~ اصطلاحات

[illegible][illegible]

عجب اور وہاں اویدر اضداد عموم ظہور ایدر
 زنیہ حالہ بد نظرز ؟ ~~صحیح~~ احوال ایتیہ
 جناب مسئلہ سے گئے بدینہ و اعزنا نہ حال
 و موقتہ بدینہ جزئی توحیدہ تجنیہ ابدینہ
 فقط ~~بدینہ~~ بر صر ظہور ایدر جہاد ~~ظہور~~
 سبب ہی کی فائز و اهل عرض توحیدہ ملک
 محوسہ رہ اسمہ های سلامت قایم
~~هنگام~~ ~~و~~ ~~چونکہ~~ ~~مالک~~ ~~محوسہ~~ ~~ابا جیب~~
 او ~~محوسہ~~ ~~قدر~~ ~~استعد~~ ~~و~~ ~~محوسہ~~
 چونکہ ~~محوسہ~~ ~~مالک~~ ~~محوسہ~~ ~~آکھان~~ ~~محوسہ~~ ~~عادت~~
 و تعامل ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~
 افکار ابا جیبہ صفاتی اولوب هر طائفه
 احکام ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~
 محاسن محوسہ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~
 استعداد و بود ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~
 محسوس و زنیہ آکھان اولوب ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~
 حذف اولوب جہاد درجہ بہ وار ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~
 وفاداری ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~
 بہادری ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~ ~~محوسہ~~

HAYAL KIRIKLIĞI

— Merâl'e —

Dolaştım İstanbul'u hayâlimle başbaşa
Gözlerim hep Mehlikâ Sultanları aradı
Dalgalardan sûzidil şarkılar beklüyordum
Oysa koca mâzînin yalnızca kalmış adı

Ne hicâz peşrevi var, ne mehter mûsikîsi
Ne de boğazda gezen hilâl kaşlı güzeller
Ya yalan söylemekte şiirlerinde Nedîm
Ya da başka bir şehir İstanbul değil bu yer

Hissiz taş binâların arasına sıkışmış
Koskoca minâreler öksüz çocuklar gibi
Anladım ki sâdece bir hayâl kırıklığı
Taş kesilen rûhumun İstanbul'dan nasîbi

Artık yaşanılmıyor o bayram sabahları
Doldurmuş sokakları ruhsuz kalabalıklar
Boğazın dalgaları sanki hayâta küsmüş
Mehtâba sığramıyor gümüş pullu balıklar

Boynu bükük duruyor koca Süleymâniye
Gözünde boncuk boncuk yaş var Ayasofya'nın
Senelere gömmüşüz meğer biz İstanbul'u
Kalkın ey Yeditepe yeter artık uyanın

Yılmaz Soyer

XVI. ve XVII. YÜZYILLARDA TÜFEĞİN ANADOLU HALKI ARASINDA YAYILIŞI

Doç. Dr. Mücteba İLGÜREL

XVI. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti, artık genç bir devlet olma özelliğini tamamlamış, olgunluk çağına girmiş bulunuyordu. Bu yüzyılda da, yayılma devâm etmekle berâber, imparatorluk, gelişmesini tamamlamış, temellerine oturmuş bir devlet manzarası arzetymekte idi. XVI. yüzyılda bir dünyâ imparatorluğu hüviyetinde olan bu devlet ayrıca, sine-sinde barındırdığı muhtelif ırk, din ve kültür unsurları bakımından da târihçilerin dikkatini çekmektedir. Bir modern devir târihcisi, anonim bir Fransızca eserden (1528) şunu nakletmektedir :

«Ülke emniyetli ve haydutluk ve eşkiyâ hareketlerinden masun... İmparatorun haydutlara ve eşkiyâya müsâmahası yok»¹.

1525'de İstanbul'da bulunan Venedik Balyosu Piero Bragadin, Venedik'deki oğluna yazdığı mektupda şöyle demektedir:

1 Fernand Braudel, **The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II**, transtated by Siân Reynolds, London 1972, vol. II, s. 664-65.

«Tanrının bütün nîmetleriyle bezenmiş, buradan daha müreffeh bir devlet tanımıyorum. Harb ve sulhün idâre edildiği yer burasıdır; altın bakımından zengin, halk refah içinde, donanması kuvvetli ve mutî insanların bulunduğu ülke»².

Modern devir târihcilerinden biri ise şöyle demektedir:

«Osmanlı İmparatorluğu XVI. asrın ortalarında kuvvet ve ihtişamının zirvesine ulaşmıştı... Fakat onun çöküşü bu ihtişamlı devrede başlamış bulunuyordu»³.

Nitekim, bu zengin ve müreffeh devre devâm ederken daha asrın ilk yarısında kötülük tohumları atılmış bulunuyordu. Bunun en bâriz ifâdesini bir Osmanlı devlet adamından öğrenmemiz mânidardır. Bu devlet adamı 1539-41 yıllarında sadrazamlık yapmış bulunan Lûtfi Paşa'dır ki Âsafnâme adlı eserinde şöyle bir ifâde kullanmaktadır:

«Bu hakîr mansıb-ı vezârete geldiğimde ahvâl-i Dîvân-ı âli-şânı ekser süfehâ ve mechûlû'n-neseb ba'zı mürtekibin ellerinde hayli perîşân bulmuş idim»⁴.

XVI. yüzyılın sonlarına doğru dünyâda siyâsî şartlar Osmanlı Devleti aleyhine gelişirken, ticârî rekâbet alıp yürümüş, Avrupalılar Osmanlı ülkesinin verimli bir pazar olduğunu anlamışlardı.

Diğer taraftan iyi devlet adamı kıtlığı devlet otoritesini sarsmış, sık sık değişen sadrazamlar ve aldıkları isâbetsiz kararlar bu müessesenin bozulmasına sebep olmuştu. Devlet otoritesi eski güç ve kudretini kaybederken, rüşvet ve kânun hilâfına hareketlerin sür'atle arttığı görülmüştü. Nitekim, XVII. yüzyıl başlarında devletin içine düştüğü buhranlı durumu lâ-yıkıyla teşhîs eden **Kitâb-ı Müstetâb** müellifi, devlet adamlarının «heman bu günü hoş görelim irtenin ıssı vardır» düşün-

2 Neils Steensgaard, **The Asian Trade Revolution of the Seventeenth Century**, Chicago 1974, s. 74-75.

3 Bernard Lewis, **Ottoman Observers of Ottoman Decline**, Islam in History, Ideas, Men and Events, London 1973, s. 201, 202.

4 Lûtfî Paşa, **Âsafnâme**, İstanbul 1326, s. 8.

cesinde olduklarından yakınmaktadır. Devlet otoritesinin gücünü kaybetmesi, devşirme ve timâr teşkilâtına da tesîr ederken, bu hâl ordunun savaş alanlarında başarısızlığa uğramasına sebep oluyordu. Bütün bunların yanında, Avrupa devletleri silâh teknolojisinde gelişmeler yaparken, Osmanlı ordusu bu hususta gelenekçi bir tutum içinde idi. Seferlerde düşmandan alınan ateşli silâhlar dikkat ve alâkayı çekiyor; hattâ pâdişâhın da görmesi için İstanbul'a getiriliyordu⁵.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bünyesinde hâsıl olan sosyal çalkantılar halkın emniyet içinde yaşamasını engellerken, silâh edinme arzusunu da artırıyordu. Tabîatiyle, eşkiyâ taarruzuna uğrama endişesi, yol kesen haydutların hücumu korkusu, halkın silâhlanmasına sebep oluyordu. Tüfeğin imâli ve kullanılması tamâmen devletin inhisârında bulunmakta idi. Devlet ancak ordusunda ateşli silâh bulunduruyor, hattâ yol emniyeti ile görevli derbendciler dahî ateşli silâhlardan mahrum bulunuyorlardı⁶. Ateşli silâhlar devletin mes'ul memuru olan cebecibaşının mesûliyeti altında idi. Sefer esnâsında askere dağıtılır ve sefer hitâmında toplanırdı. Ancak, zaman zaman bu düzen bozuluyordu. Nitekim, devlet reâyâsını eşkiyâya ve taşrada temsilcisi olan ehl-i örfe karşı koruyamadığı devirlerde, silâh taşıma izni vermiştir. Meselâ III. Murad, devre çıkmayı * yasak edip reâyânın emniyetini sağlama çabaları yanında ateşli silâh taşıma müsaadesi de verdi⁷. Bu hâl tüfek imâlini artırdığı gibi imâlatta tekniğin de gelişmesine sebep olmuştu. Devletin cebehânede muhâfaza edip lüzûmu hâlinde askere verdiği tüfekler, yenîçeriler tarafından tercih edilmediği, teknik bakımından daha üstün bulunan şahsî tüfeklerin kullanıldığı vâkidir⁸. Tabîatiyle bu hâl silâh imâlini ve taşımalarını mübah kıl-

5 Cengiz Orhonlu, *Osmanlı Tarihine âit Belgeler, Telhisler (1597-1607)*, İstanbul 1970, s. 44, telhis 52; s. 102-3, telhis 121.

6 Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul 1967, s. 64.

* İç buhranlar sırasında âsi gruplarının köylere gelip kendilerinin ve hayvanlarının bakımları için köylüleri zorlamaları

7 Mustafa Akdağ, *Celâli İsyanları (1550-1603)*, Ankara 1963, s. 150-51.

8 İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, c. I, Ankara 1943, s. 366.

miş bulunuyordu. Bundan başka, sivil halkın elindeki tüfek mikdârı da artıyordu. İsyân hareketlerinin devlet denetiminden çıkması, ateşli silâhların âsiler arasında sür'atle yayılması-na sebep oluyordu. Nitekim Anadolu'da karışıklığı hızlandıran ve halk arasında korkuyu daha da artıran bir sebep de tüfek kullanılmasının artışıdır. Hicrî 1016 (M. 1607) târîhli bir vesîka, ateşli silâhların kullanılması husûsunda hükûmetin endişesini dile getirmektedir⁹. Vaktiyle îmalı ve kullanılması hükûmetin tekelinde iken Kânûnî'nin şehzâdelerinin mücâdeleleri sırasında, şu veyâ bu sebepten timarlarını terketmiş ve yenî-çeri olma vâdini almış çift bozan reâyâ askere alınmıştı. O zaman bunların silâhlandırılması, tüfeğin yaygınlaşmasına önayak oldu¹⁰. Ateşli silâhların âsiler arasında kullanılması, kendisini müdâfaa etmek zorunda olan reâyâ arasında tüfek edinme arzûsunu hızlandırdı. Böylece, tüfek ve barut îmalı devlet kontrolünden de çıkmış oluyordu. Netîcede tüfek, Anadolu'da düzensizliğin ve haydutluğun bir diğere sebebi oldu¹¹. Böylece, Anadolu'da başıboş dolaşan eşkıyâ tâifesi devlet güçleriyle mücâdele edebilmek üzere silâhlaniyordu. Nitekim, 1590 yıllarından itibaren ateşli silâhlarla donatılmış sekbanlar önem kazandı. XVII. yüzyılda sekbanlar yeniçerilerin yanında imparatorluğun başlıca kuvveti oldu. Fakat bu hâl imparatorluğa başka kötü tesirler yapmakta gecikmedi. Kapısı halkı çoğalan vâliler hâdise çıkarmakta gecikmediler ve devlet otoritesine büyük darbeler indirdiler. Abaza Mehmed Paşa isyânı bu devirde en bâriz örnektir. Bundan başka, Anadolu'da celâlî gurupları çoğaldı; halkın emniyeti kalmadı. Hele imparatorluğun Avusturya ve İran ile mücâdeleye giriştiği devrede (1596 - 1610), Anadolu

9 «...birkaç eyyâmdır ki cebeci başılar tüfek ve barut tevzi'ine karışmayup ve herkes istediği yerde tüfek ve barut işleyüp ve bey'ü şirâ etmekle tüfek memâlik-i a'dâya ve eşkıyâ eline düşüp celâlî zuhûruna ve memleket ihtilâline bais olduğu mesâmi'-i aliyyme ilkaa olunmağın...» İ.H. Uzunçarşılı, aynı eser, c. II, Ankara 1944, s. 28.

10 Şerafettin Turan, *Kaanûnî'nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası*, Ankara 1961, s. 158-60.

11 Halil İnalcık, *The Socio-Political effects of the diffusion of fire-arms in the Middle East «War, Technology and Society in the Middle East»*, by V.J. Parry, M.E. Yabb London 1975, s. 197-98.

tam bir anarşi yuvası hâline geldi. Ateşli silâhların halk arasında yayılışını görerek eserine aktarmış bulunan bir müellif ise (Ahvâl-i Celâliyân, vrk. 5 b) şöyle bir ifâde kullanmaktadır:

«...memleketler harâb ve re'âyâ ve berâyâ dağlar başında ızdırabda olduğundan gayri niceleri çiftin ve çubuğun dağıdup öküzün satup at edinüp saban demirin tufenge değişip öğendere kullanırken gönder kullanmağa başlayıp bilcümle ganî ve fakir ve civân ve pîrî kimi atlu ve kimi sekbân olup ata binüp kılıç kuşanup semt semt kal'alar ve palangalar ihdâs edüp...»

Abaza Hasan Paşa isyânı, Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın sert ve haşin tedbirleriyle 1659 yılında bastırıldığı zaman, hükûmet halkın elindeki tüfeklerin toplatılması ve eşkiyâ teftişi için geniş çapta bir arama tarama faâliyetine karar verdi. Esâsen, kânun üzere birkaç senede bir Anadolu'da silâh teftişi yapılyorken son yıllarda ihmâl edilmişti. Geniş yetkiler almış bulunan İsmail Paşa, Üsküdar'dan Arabistan'a kadar isyân ile alâkaları bulunan yeniçeri, sipah, çavuş, zaîm, müteferrika, müderris ve kadı, sâdât ve mevâlî, ümerâ ve mîrimîrân teftişi ile görevlendirildi. İsmâil Paşa ayrıca halkın elindeki tüfeklerin alınması ile de görevli idi. Müverrih Nâimâ'nın İsmâil Paşa'nın tezkirecisi Mustafa Efendi'den naklettiğine göre, İsmâil Paşa beşer yüz atlı ile iki ağasını sağ ve sol kollara tâyin edip orta kolda kendisi ilerlemişti. Yapılan teftiş sonucunda Cebehâne-i âmire'ye 80.000 tüfek teslim olunduğu ve bu tüfeklerin İstanbul'a katar katar sevk edildiği belirtilmiştir¹².

Abaza Hasan Paşa isyânından sonraki devrelerde Anadolu'da bu kadar geniş çapta isyân olmadığı gibi, halkın elinde de musâdere edilen mikdarda tüfek görülmemiştir. Alınan tedbirler ve zaman zaman yapılan teftişler, halkın elinde ateşli silâh birikimini önlemiştir. Ancak bu teşebbüslerin tam mânâsiyle gerçekleşebildiğini rahatlıkla söylemek mümkün değilse de, buradan çıkarılan gerçek bir sonuç, halkın emsâlî mâcerâperestlere imkân tanımadığıdır.

12 Nâima, Târih, İstanbul 1280, c. VI, s. 404-5.

Başını Vermeyen Şehîd Destânı

Kâzım YETİŞ

Millet hayâtının tehlikeye düşmesi hâllerinde hamâsi duyguların hem büyük vazîfeleri hem de ehemmiyetleri vardır. Bu bakımdan bu heyecânın tezâhürlerinin yazıya geçirilerek muhâfaza edilmesinin, zamâna göre yeni şekil ve tarzlarda ele alınmasının sayısız faydaları olduğu muhakkaktır. Türk târihi bunun yüzlerce örneğiyle doludur. Hz. Ali'nin kahramanlıklarını, Battal Gâzî destanlarını dinleyerek büyüyen çocuğun onlara özenmemesi, benzemeye çalışmaması mümkün müdür? Eski kıraâthânelerde, köy odalarında, evlerde ocak başlarında bu destanların okunduğu biliniyor.

Fakat elimizde bulunan veyâ mevcûdiyeti bilinen bu tür eserlerin hamâset örneklerimizin bütününe ihtivâ ettiğini söyleyemeyiz. Belki bunların büyük bir kısmı tesbît edilmiştir; ama bize kadar ulaşmamış, çeşitli ârizalara uğrayarak kaybolmuştur. Maâlesef bilinenlerin de Oğuz Kağan Destânı, Dede Korkut Hikâyeleri, bâzı gazâvatnâmeler gibi pek azı bugünün okuyucusuna arzedilmiş bulunmaktadır. Kaldı ki bunların neşirleriyle iktifâ edilmeyip yeni bir üslûb ve tarzda yazılmasının, hikâye, roman, piyes hâline getirilmesinin, filminin yapılmasının kültür târihimiz açısından olduğu kadar san'at ve içtimâî hayâtımız bakımından da büyük yararları olacaktır. San'atkârlar için târih, mürâcaat edilecek ehemmiyetli bir kaynak değil midir? Bilhassa Balkanlardaki fetihlerimiz ve uc beylerinin, akıncıların destânî kahramanlıklarından bugün elimizde neler vardır? Hâlbuki sâdece akıncılara âit nice roman ve senaryo yazılabilir.

Bu kabilden olarak Peçevî Târihi'nde kayıtlı bulunan Gri-jal'in müdâfaasına âit bir destan parçası iman ve hamâsî duygunun en güzel örneklerindendir. Bu, aynı zamanda daha nicelelerinin mevcûdiyeti hakkında ipuçları verebilir. Zîrâ küçük bir palanga'nın¹ müdâfaasında gösterilen kahramanlık ve bunun destanlaştırılması bizi benzerlerinin de aynı şekilde ifâde bulduğu neticesine götürebilir.

Vâli Ahmed Bey yeni yeni kaleler fethetmek için Gri-jal'den uzaklaşmıştır. Düşman bundan istifâde etmek ister. Peçevî destâna geçmezden önce olayı şöyle nakleder :

«Ol hinde Gri-jal nâm plankada kâdı olan kimesne alâkaderû'l-bidâ'a bir dâsitân nazm itmiş ve kendi müşâhededesin yazmış hak budur ki ol guzâtun içinde böyle gâziler olmasa Si-getvar'a bu kadar kurb civâre ve cevânib-i erbaa kâfir hisârı iken meks ü ârâm bahusûs böyle cenge ikdâm ne mümkün idi. Dir ki çün palanka-i mezbûrda Vâli Ahmed Bey kal'ada olan mücâhidinün güzîdesiyle Kapuşvar fethine müteveccih olmuş idi. Ve ba'dell-feth Sigetvar kurbuna nüzûl ve anun fethine dahî meşgûl olmak için mîr-i mirân ve ümerâ vesâir guzât-ı nusret-intimâ' müşâvere itdiler velâkin vakt teng ve âvân-ı şitâ direng olmagın ferâg evlâdur diyü sene-i âtiyeye ta'lik olunub ve müşâya'a-i mîr-i mirân için Budun tarafına âheng itdiler. Pes altı menzil Gri-jal'den baîd düşmekle Sigetvar beyi olan bî-din, eşkiyasiyle vakit fırsattur deyü Gri-jal üzerine müstevli oldu. Aynıyle bazı ebyâtı budur²».

1 Evliyâ Çelebî, Gri-jal'in Sultan Süleyman (Kaanûni) zamânında Makbûl İbrâhim Paşa tarafından fethedilmiş küçük bir palanga olduğunu bildirir. (Seyâhât-nâme, 1928, c. VII, s. 48). Yüksek Mîmâr Aydın Yüksel tarafından nakledilen Macar âlimi Dr. Geza Feher'in şifâhî malûmatına göre hâlâ bugün Gröjgal imlâsıyla yazılan küçük bir köydür.

2 Metinde geçen kelimeler :

hin : zaman; **palanka** : Küçük kale; **alâ kaderî'l-bida'a** : kudreti yettiğince; **kurb** : yakın; **cevânib-i erbaa** : dört taraf, dört cihet; **meks ü ârâm** : durup ve yerleşme; **ikdâm** : gayret etme, çalışma; **mezbûr** : adı geçen; **mücâhidin** : mücâhitler, cihât edenler; **güzide** : seçkin, ileri gelen; **müteveccih** : yönelmiş; **ba'de'l-feth** : fetihden sonra; **nüzûl** : inme; **mîr-i mirân** : beylerbeyi; **ümerâ** : beyler; **guzât-ı nusret-intimâ** :

Destan, elimizdeki kısmıyla Sigetvar kalesindeki kâfirlerin Grişgal'i muhâsarası esnâsında içerdeki kilerin bilhassa Deli Mehmed'le Deli Husrev'in kahramanlıklarını anlatır. Bunlardan birincisinin şehid edilmesi, bir düşman askeri tarafından başının kesilmesi, Deli Husrev'in :

Ne yatırsın başını aldı gitti

Revâdur cânı virdün kıyma başa

Aceb hâl oldu vü özge temâşâ

ihtâriyle başını geri alışı, şehitler defnedildikten sonra Deli Mehmed'in kabrine nûr inmesi hikâye edilir. Hâdiseyi muhârebede bulunan kale kâdısı destanlaştırır ve sözlerinin doğru olduğuna yemin eder :

Degülüm Hak bilür bu sözde kezzâb

Bi-hakk-ı Mustafâ vü al ü ashâb

Peçevî'nin «aynıyla bazı ebyâtı budur» ifâdesinden destânın tamâmının bu 95 beyit olmadığı anlaşılıyor. Muhtemel ki târihçimiz destânın bütününü görmüş, fakat hepsini kaydetmek lüzûmunu duymamıştır.

Aynı hâdis e bâzı değışikliklerle destandan bahsedilmeden Evliyâ Çelebî'de de vardır. Meşhûr seyyâhımızın destânı görmediğini kendi ifâdesinden çıkarmak zor değildir. O, olayı muhârebede bulunan ihtiyarlardan dinlemiştir :

«Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı şühedâ-yı kal'a-i Grişgal: Evvelâ "Ziyâretgâh-ı şehid-i Deli Mehmed" nice menâkıbı vardır ama ihtisâr üzere bir menâkıbın tahrir idelüm. Çünkü bu Gâzi Deli Mehmed bu Kal'a-i Grişgal'i muhasara iden küffârlar üzre kal'a kapusını açdur ve üç bin yiğit ile küffâr üzre hamle idelüm didükde cümle gâziler eydür : Deli Mehmed şimdi henüz Kur-

zafer kazanan gâziler; **teng** : dar; **âvân-ı şitâ** : kış vakti, **direng** : gecikme; **ferâğ** : vaz geçme; **evlâ** : daha iyi; **ta'lik** : belli bir zamana bırakma; **müşâya'a** : emri altına girmek, emri altına girmek üzere iltihak etmek; **âheng etmek** : kasdetmek, niyet etmek, yönelmek; **pes** : sonra; **menzil** : yer, mevki; **baid** : uzak; **bî-dîn** : dinsiz; **müstevlî** : istilâ eden, kuşatan.

ban Bayramı nemâzıdır. Nemâzı kılub andan bismillâh ile küffâra sıvanub savaşı pür-haş idelüm didüklerinde hemen Deli Mehmed eydür: Bire gâziler bugün Kurban Bayramı nemâzından efdâl gâziler ve şehidler bayramıdır. Hemân küffâra ugrayalum diyüb kal'adan taşra küffâra cümle guzât at depüb bir satur-ı Muhammedî urdular kim Deli Mehmed-i nâmdâr-ı benâm tarfetü'l-ayn içre kırk yedi adet kâfir akdarub hikmet-i Hüdâ Deli Mehmed dahî şehid olup bir kâfir gâzi Mehmed'in kellesin kesüb kellesi teninden cüdâ olub na's-ı şerifi hâk-âlûd yatarken hemân Deli Husrev nâm ayakdaşı ol meydân-ı vegâda Deli Mehmed-i bi-ser görüb bire hey gidi Deli bugün bu Kurban Bayram'ında Hak yolına kurban oldun nâmus degül midür böyle ne yatarsın, bire koma kâfir başını götürdi diyince hemân bi-emrillâh-i Teâlâ başı kesilmiş Deli Mehmed bu kerre yerinden kalkub bu meydân-ı ma'rekede başın kesen kâfire yetişüb sağ eliyle küffârı atından aşağı çeküb kâfire bir muşt-ı şühedâ ile urur kim kâfirin başı hurd olub hemân Deli Mehmed başsız küffâr içine girüb anı anda bunu bunda diyerek yetdiğine bir muşt-ı pehlevânî urdukça küffârı helâk idüb gezer. Hemân küffâr bu hâli görüb kararı firâre mübeddel olunca cümle guzat kâfire bir kılıç ururlar kim küffârdan bir cân kurtulamaz. Hikmet-i Hüdâ bu mahalde Deli Mehmed'ün refiki Deli Hüsrev Bey dahî şehid olub Deli Mehmed gelüb Hüsrev Bey'ün vücûdun kucaklayub kalurlar. Hâlâ iki birâder bir yerde medfûndurlar kim hâlâ ziyâretgâh-ı gâziyân erbâb-ı dîlândur rahmetullahü aleyhümâ... Bu menâkıbı ol cenkde hâzır olub gören ihtiyarlardan istimâ idüb tahrîr itdük.»³

Ömer Seyfeddin 1917'de Yeni Mecmûa'da⁴ neşrettiği «Ba-

3 Evliyâ Çelebi Seyâhâtname, Devlet Matbaası, 1928, c. 7, s. 48. **ziyâretgâh**: ziyâret edilen yer; **şühedâ**: şehitler; **menâkıb**: menâkıbeler, din büyüklerinin başından geçen hâdiseler; **ihtisar**: kısaltma; **tahrîr**: yazma; **pür-hâş**: şiddet dolu, şiddetli; **efdâl**: daha faziletli; **nâm-dâr**: namlı, meşhûr; **be-nâm**: meşhûr; **tarfetü'l-ayn**: göz açıp yumuncaya kadar; **cüdâ**: ayrı; **na's-ı şerif**: şerefli cesedi; **hâk-âlûd**: toprağa düşmüş; **meydân-ı vegâ**: harp meydanı; **nümâ**: açık; **bi-ser**: başsız; **bi-emrillâh-i Teâlâ**: Allahü Taâlâ'nın emriyle; **ma'reke**: savaş meydanı; **muşt**: yumruk, tokat; **mübeddel**: değişme; **istimâ**: itmek, işitmek, dinlemek.

4 Yeni Mecmûa, nr. 25, 22 Kasım 1917.

şını Vermeyen Şehid» hikâyesinde Peçevî'deki destânı hikâyeleştirmiştir. Hattâ eserini târihçimizin «...hak budur ki ol guzâtun içinde böyle gâziler olmasa Sigetvar'a bu kadar kurb civâre ve cevânib-i erbaa kâfir hisârı iken meks ü ârâm bahûsûs böyle cenge ikdâm ne mümkün idi» sözleriyle takdîm eder. Hikâye ile destan arasında neticeye kadar belirli bir fark yoktur. Muharrir isimleri bile muhâfaza etmiş fakat sonunu :

Didüm lûtf eyle sen ey gîr-dâr
Bu gaflet uyhusundan eyle bîdar

Ne hikmetdür bu ahvâl ü bu hâlet
Temâmâ kapladı beni mehâbet

Benimle senden özgeler görür mi
Bu ahvâli dahî kimse bilür mi

Didi bir dahî vardur lâkin ol cân
Görünmez herkese san âb-ı hayvân

İkimüz görmege budur işâret
Şehâdet müjdesidür ki beşâret

beyitlerinden ilham alarak destânın yazarı kâdı ile Deli Mehmed'in «ayakdaşı» Deli Husrev'e Sigetvar'ın fethinde yani başka bir zaman ve mekânda şehâdet şerbetini içirtmiştir. Evliyâ Çelebî'de ise kâdı'nın varlığından bahis yoktur. Deli Husrev de Deli Mehmed'le aynı gazâda şehid olmuşlardır. Ömer Seyfeddin'in Seyahatnâme'deki bu hikâyeyi görüp görmediğini bilemiyoruz. O, Peçevî'deki destâna bağlı kalmış, Evliyâ Çelebî'de ve Peçevî'de müşterek olan ve esâsı teşkil eden Deli Mehmed'in kesilen başını kâfirden geri alışını bilhassa tebârüz ettirmiştir.

Peçevî Târihi'ndeki hâliyle destânı neşrederken Târih'in bâzı yazmalarını da gözden geçirdik. Böylece kısmen de olsa bir tenkitli basım yapılmış olacaktır. Temennimiz destânın tamâmının okuyucuya kazandırılmış olmasıdır. Neşirde istifâde ettiğimiz yazma târihler ve kısaltmalar şunlardır :

E (Es'at Efendi, nr. 2094, v. 133a-135a, Süleymâniye Kütüphânesi).

H (Hâlet Efendi, nr. 613, v. 124a-126a, Süleymâniye Kütüphânesi).

V (B. Vehbi Efendi, nr. 129, v. 123b-125b, Süleymâniye Kütüphânesi).

A (Ali Emîrî, nr. 109, v. 123a-125a (aynı bölümün nr. 108' de kayıtlı Târih'de destâna rastlanamadı), Millet Kütüphânesi.

R (Râgıb Paşa Kütüphânesi, nr. 981, v. 123b-126a).

Ü (Üniversite Kütüphânesi, nr. 6022, v. 137a-139a).

DÂSİTAN

İçinde baş olan kâfir begine

Karaçin dirler idi ol laîne¹

Çıka geldi hisâr üstüne birgün²

Gırijgal'e³ idüb kasdın diger gün

Yakındur araluk sorsan eğer bil⁴

Sigetvâre var ola bir yarım mil

Haber toplarını atduk firâvân

Ki yani idevüz islâma i'lân

Velî az idi gaaziler be-gaayet⁵

Ola derdik hemân Hak'dan inâyet⁶

Yüz ondört adam idük anda ey cân⁷

O demde hâzır olan ehl-i îmân

1 Karaçin dirlerdi kâfir laîne R

2 Çıka geldi üste birgün V

3 Gırijgal'e : Gırijgal'in HVA

4 Bu mısra yok E

5 Bu mısra yok E/ Velî azlarıdı be-gâyet R

6 Bu mısra yok E/ Ola dirdük hemân Hak'dan inâyet HVÜ

7 Bu mısra yok E/ ey cân : iy cân HVR/ Yözendört adam idük cümle ey cân Ü

Gelen kâfir⁸ velî binden ziyâde
Kimisi atlu kimisi piyâde⁹

Çıkub taşraya çün yok cenge çâre
Kapuyı bağladuk girdük hisâre

İder kâfir o¹⁰ dem bir zimmî irsâl
Vireyile virile yani Gvijgal¹¹

Yemîn etmiş orada nâr ı nûrâ
Çelipâye vü İncile vü¹² Zebûra

Bu minvâl üzre eyler ahd ü îmân
Zarar görmeye bizden ehl-i îmân

Danışık eyledük ol demde vâfir
Çıkub cenk itmeği re'y itdük âhir

Adûya varmada itmezler ihmâl
Kamusi hâzır oldu geldi fi'l-hâl

Çü hâzır oldu anda¹³ cünd-i islâm
Kapu açılmaga itdiler ikdâm

Kulun hem kâdı idüm ehl-i dîne
İmâm idüm¹⁴ mücâhid zümresine

Didiler kapuyı lûtf idüb açgil
Dahî kalbindeki havfı bırakgil

Çıkalum uşta¹⁵ hazır elde i'lâm
Kılalum bu gazâyâ sa'y ü ikdâm

8 Kâfir : kâfirleri V

9 Kimi atlu vü kimisi piyâde E/ Kimisi atlu vü kimi piyâde
HA/ Kimi atlu kimisi piyâde V/ Kimi atlu kimi piyâde R/ Kimi
atlu anun kimi piyâde Ü

10 O : ol V

11 Ki vireyile virile Grijgal Ü

12 İncile vü : İncil ÜV

13 anda : geldi E

14 idüm : idi V

15 uşta : üstüne E

Didüm anlara ey¹⁶ merdân-ı meydân
Be-aşk-ı şâh-ı gâzi Hân Süleymân

Kulak urub¹⁷ biraz dinlen makâli
Beyân idem size ben¹⁸ hasbihâli

Muradum sorar isenüz¹⁹ buradan
Değül men' eylemek sizi gazâdan

Fedâ olsun bugün ger bâş vü ger cân²⁰
Husûsâ yarın ola ıyd-i kurban

Velî budur murâdum²¹ dinlen elhak
Bugün cuma vü²² yevm-i arefe elhak²³

Ve bilcümle didüm ki²⁴ bugün huccâc-ı müslimîn Arafat'-da vesâir mü'minin câmilerde münâcâtta bizüm gibi²⁵ guzât ü murâbitîne nusret²⁶ içün duâ itmelerinde iştibâh yokdur. Münâsib olan budur ki biz dahî nemâzımız²⁷ edâ ve gözlerimüz yaşın²⁸ döküp duâ idelüm ve²⁹ biribirimizle helâlleşüb andan³⁰ gidelüm kalanlarımız gâzi ölenlerimiz şehid olub dünyâda nâm-ı nik ile mezkûr ve ukbâda Habibullah Aleyhisselâm'ın

16 ey : iy V

17 urub : tutub Ü

18 ben : bir VAR

19 sorar isenüz : sorarısanz ER/ Murâdum sorarısanz bu aradan V

20 ger bâş u ger cân : ger bâş u cân V/ ger bâş ger cân E

21 budur murâdum : murâdum budur R

22 vü yok E

23 elhak : muhakkak EVHARÜ

24 didüm ki : yok HA/ didüm ki bugün : yok RÜ

25 gibi : yok E

26 guzât u murâbitîne nusret : guzât-ı murâbitîne nusret EA/ guzât ü murâbitîn mensûr ve muzaffer olmak R/ guzât-ı müslimîn ve murâbitîne nusret Ü

27 nemâzımız : nemâzımızı VA/ nemâzlarımız bilkülliye Ü

28 yaşın : yaşların Ü

29 ve : didi ve A

30 andan : yok E/ ve anda gidelüm R

alemi ³¹ dibinde mahşûr olalum didüm. Filvaki cümle gâziler ³² sözime râzı olub ³³ vakt-i zuhra deġin ³⁴ tevakkuf itdiler, hattâ küffâr vireyi ³⁵ söyleşürler ³⁶ sanmışlar, çün nemâzımız itmâm ve gün zevâle vardığı malûm-ı hâs u âm oldu ³⁷. Hemen kapuyı ³⁸ açub bir ağuzdan çıkıldı ³⁹ ve iki koldan hücûm olundu ⁴⁰.

**Bularun cümlesi gerçi gazâda
İbâdetde tazarruda duâda⁴¹**

**Velîkin⁴² içlerinde iki ârif
İkisinünde sözleri meârif**

**Muvahhid hem musallî ol ulular
Nihâyet nâm ile anlar delûler**

**Deli⁴³ Mehmed biri⁴⁴ merdâne hoş-rû
Birisine didiler Deli Husrev**

**Bularun ikisi iki kola baş
Olub didiler atlarını⁴⁵ şâbâş⁴⁶**

31 Habîbullah Aleyhisselâm'ın alemi: Habîbullâh'ın alemi EH-VAR/ ve şehid olanlarımız olub dünyâda nîk-nâm ile mezkûr ve ukbâda Habîbullâh'ın alem-i şerif Ü

32 gâziler : gâzilerimiz Ü

33 râzı olub : râzı oldılar E

34 deġin : dek Ü

35 küffâr vireyi : küffâr-ı rû-siyâh vire ahvâlin Ü

36 söyleşürler : söyleşür R

37 vardığı malûm-ı hâs u âm oldu : vardığı malûm-ı hâs u âvâm oldu V/ vardığı malûm-ı hâs u âm olub R/ vardığı hâs u âm oldu Ü

38 Hemen kapuyı : Hemen kal'anun kapusın Ü

39 hattâ küffâr çıkıldı : yok E

40 ve iki koldan hücûm olundu : ve iki kol oldılar HVA/ ve bu beyit anda olundu Ü

41 duâda : kazâda EHRÜ

42 velîkin : velâkin VR

43 deli : delü R

44 Deli Mehmed biri : Mehmed birisi Ü

45 atlarını : olmadın E

46 şâbâş : sâbâş EVHAR

Cîvârımızda olan ehl-i dînden
 Kılâ'-ı müslimînün cânibinden
 İşâret toplarundan ol⁴⁷ erenler
 Ulakdan⁴⁸ fevrî almışlar haberler⁴⁹
 Bular⁵⁰ sür'atle kim yürüdi geldi⁵¹
 Beş on gâzi idi çün zâhir⁵² oldu
 Kopar⁵³ tozlar olar geldiği yoldan
 Tutar gün⁵⁴ yüzini hep sağ u soldan
 Sanurdun nice bin atlu vü asker
 İrişdi nusret için ey⁵⁵ birâder
 Bu hâli bakdı çünkim gördü⁵⁶ küffâr
 Hezîmet buldı anda çâr u nâçâr
 Yüzi tersine döndi kaçdı cümle
 Kırardı gâziler ettikçe hamle
 Bular gelmezden evvel dinle noldı
 İki koldan ol iki gâzi sürdü⁵⁷
 İkisi dahî olmuş mest ü⁵⁸ medhûş
 Girerler⁵⁹ alaya güya ki serhoş
 Savaş iderler iken ol gazâda
 Deli Mehmed şehîd oldu orada⁶⁰

47 toplarundan ol : topların evvel E

48 ulakdan : ol kadem HVAR

49 haberler : cânlar E

50 bular : olar HVAR

51 kim yürüdi geldi : yürüdi vü geldi Ü

52 zâhir : gâzi Ü

53 kopar : koyu E

54 gün : gök EVHARÜ/ Tutarlar gök yüzini sağ u soldan Ü

55 ey : iy AÜ

56 çünkim gördi : gördi çünki E/ gördi cümle VA

57 sürdü : süzüldi E/ iki koldan iki gâzi ki sürdü V

58 mest ü : mest-i Ü

59 girerler : dirler EHVA/ deperler Ü

60 orada : ol arada Ü

Kuluna bir aceb hâl oldu vâki'
Degüldür vâkıa hak bu ki vâki'

Degülüm Hak bilür bu sözde kezzâb
Bi-hakk-ı Mustafâ vü âl ü ashâb

Şehîd olan Delüyi gördüm andan
Kesildi başı vü ayrıldı tenden⁶¹

Kesen kâfir başın aldı⁶² eline
Götüre yâni kim kendi iline⁶³

Deli⁶⁴ Husrev görüb haykırdı didi⁶⁵
Ne yatarsın başını aldı gitti⁶⁶

Revâdur cânı virdün kıyma başa
Aceb hâl oldu vü özge temâşâ

İşit bu hikmeti bu sırr ü râzı
Kesik başlı⁶⁷ şehîd olan o gâzi

Hemân fevrî yerinden durdu⁶⁸ geldi
Eliyle ol laîni urdu çaldı

Yıkıldı düşdi atdan baş elinden⁶⁹
Ne⁷⁰ baş kayusıdur kaldı yolından

O gâzi aldı başın⁷¹ düşdi yatdı
Ne kimse gördi anı ne işitti

61 Kesildi başı ayrıldı bedenden V

62 aldı : ala E

63 kendi iline : kendü begine Ü

64 deli : delü R

65 haykırdı didi : çağırıldı didi V/ çağırıldı döndü Ü

66 Ne yatarsın başını aldı gitdi H/ Ne yatarsın başını kâfir
aldı Ü

67 başlı : başlu RÜE

68 durdu : duru E

69 Yıkıldı atdan baş düşdi elinden E/ Yıkıldı andan düşdi baş
elinden H/ Yıkıldı atdan düşdi baş elinden VA/ Yıkıldı atdan vü
düşdi baş elinden R/ Atından yıkılıb baş düşdi elinden Ü

70 yok VA

71 aldı başın : başın aldı E

Görüb bu hâli Husrev itdi tahsîn⁷²
 Çağırdı kim yüzün ağ ey⁷³ cilâsın

İşâret kıldı hem bu nâ-tüvâne
 Ne hâlet oldığın gör ol⁷⁴ civâne

Kurudum kaldum anda sanki bî-cân
 Bakub bu ibrete⁷⁵ nâlân u hayrân

Kakıdı bana didi noldun ey⁷⁶ cân
 Ne turursın gazâ kıl hey müselmân

Anun sözile geldi bana⁷⁷ kuvvet
 Ol esnâda adû buldı hezîmet

İrişdi cenk iderken vakt-i ahşâm
 Dağıtdı rezm يوزونه (yüzine?) saçların şâm⁷⁸

Münâdi göricek kıldı nidâyı
 Gelün avdet idün⁷⁹ diyü sadâyı

Kamumuz döndük ü geldük⁸⁰ hisâre
 Kimi mecrûh kimisi pâre pâre⁸¹

Şehîd olanları sayduk çün⁸² ol dem
 Şehîd olmuş o gün⁸³ ondokuz âdem

Sayıldı katl olan küffâr-ı füccâr⁸⁴
 Kalan altmış dört⁸⁵ lâşe vü murdâr

72 Husrev itdi tahsîn : tahsîn itdi Husrev E

73 ey : iy AÜ

74 oldığın gör ol; oldığın görüb V/ oldığını ol Ü

75 Bakub bu ibrete : Bu ibrete bakub Ü

76 ey : iy VAÜ

77 geldi bana : bana geldi HV

78 Dağıtdı Rûm üzerine saçların şâm EHVARÜ

79 idün : eylen V

80 döndük ü geldük : geldük ü girdük HV/ döndük ü girdük A

81 Kimi mecrûh u kimi pâre pâre HV

82 sayduk çün : hep sayduk Ü

83 o gün : kamu E

84 küffâr-ı füccâr : küffâr-ı bed-nâr E/ küffâr u füccâr Ü

85 Kalan altmışdört : Ki altmışdört kalmış Ü

Götürmüşler dahî bir nice leşler
İdüb gayret yerinde komamışlar⁸⁶

Bir iş katmaduk anda aralığa
Şehîdleri getirdük ortalığa⁸⁷

Husûsâ ol⁸⁸ civân-ı sâbık ey⁸⁹ yâr
Ne yüzden oldu dinle ey⁹⁰ vefâdâr

Varıcak başını bulduk yanında
Kesilmiş söyle yatur koltuğunda

Getirdük dahî defn itdirdük⁹¹ ol ân
Nemâzını kılub okındı Kur'ân

Gider işlü işine çün halâ'ik⁹²
Kalub⁹³ zâhirde ben tek bir de Hâlik⁹⁴

Ki⁹⁵ gördüm⁹⁶ kabr içinde hûb u mahbûb
Misâl-i hûr-i cennet belki mergûb

Gelüb öpdî vü kocdı ol civânı
Görüb ayne'l-yakîn ben⁹⁷ tek anı

Mekâbir söyle rûşen ol dem
Münevver oldu nûrundan bu âlem

86 - 87 Bu iki beyitte takdîm te'hîr var :

Bir iş katmaduk anda aralığa
Şehîdleri getirdük ortalığa
Götürmüşler dahî bir nice leşler
İdüb gayret yerinde komamışlar EHVAÜ

88 Husûsâ ol : Husûsâ kim V

89 - 90 ey : iy AÜ

91 itdirdük : itdük EVAR/ eyledük Ü

92 halâ'ik : halâyık EHAR/ çün halâ'ik : her halâyık Ü

93 Kalub : Kılub R

94 de Hâlik : zâhir H

95 yok EVHARÜ

96 gördüm : görürüm EAR/ görürdüm HV

97 ben : bu ben VÜ

Geçüb⁹⁸ kendümden olmamışam⁹⁹ âgâh
Beni benlikden almış ol yüzi mâh

Gelür¹⁰⁰ yoldaşlarımın bâzısıdır
Kaparlar kapuyı gel¹⁰¹ içerü gir

O dem girdüm hisâre¹⁰² sanki¹⁰³ serhûş
Gehî sâkin gehî kılurdu medhûş¹⁰⁴

Giderken kal'a içre bu kim yine
Yolum uğradı Husrev menziline

Şehîd olana kim ağlar kim inler
Ol altın kaşıyub türkiçük ırlar

Çağırdım taşradan bildi ol dem¹⁰⁵
Didi lebbeyk eyâ sultân-ı âlem

Dahî ben dimedin ahvâlin anun
Didi gördün mü zevkin ol¹⁰⁶ civânun

Didüm gördüm hakikat ol civânı
Buradan siz de gördünüz mi anı¹⁰⁷

Bularun böyle hâli didi çokdur¹⁰⁸
Bilürsin gözlüye hûd gizlû yokdur

98 geçüb : kaçan E

99 kendümden olmamışam : olmamışam kendümden Ü

100 gelür : gelüb VAÜ

101 gel : tur EVHARÜ

102 hisâre : içeri Ü

103 sanki : çünkü E

104 Gehî kalb sâkin geh kılub cûş E/ Gehî kalb sâkin geh kılur
cûş HVA/ Gehî kalb sâkin olur gâh kulûb hoş R/ Gehî sâkin gönül
gehi kılur hoş Ü

105 Çağırdım taşradan taşradan çün bildi ol dem EVAR/ Ça-
ğırdı taşradan çün bildüm anı H/ Çağırdı taşradan çün bildüm ol
dem Ü

106 zevkin ol : defn olan E

107 Bu beyit yok V

108 Bularun didi hâli böyle çokdur H/ Bularun didi böyle hâli
çokdur VA

Muhassal kalmadı sabrum buraya¹⁰⁹
Harâbâtî olub düşdüm oraya

Kalub şûrîde kulunda bu hâlet¹¹⁰
İderdüm dâimâ kabrin ziyâret

Ne hâcet dilesem olurdu hâsıl
Murâdâta¹¹¹ olurdu anda vâsıl

Çü deryâ sığmadı âhir sıfâle
Getürdüm âkibet bu hâli kâle

O hâlet¹¹² ben kulundan oldu zâil
Kesâfet¹¹³ teldi kalbe oldu hâil

Dahî görünmez oldu bana ol cân
Peşîmânım peşîmânım peşîmân

Tutub¹¹⁴ birgün giderken denk¹¹⁵ ü hayrân
Deli¹¹⁶ Husrev kılurmuş anda seyrân

Elinde yây ü okı vardı hem gez
Çeküb arkama hoş urduydu¹¹⁷ bir kez

Didi ey ebleh ü ahmak-ı delişmen¹¹⁸
Cihânda kendi kendisine¹¹⁹ düşmen

Niye arzyledün halka bu hâli
Gidüb halün kalasın söyle hâli¹²⁰

109 Bu mısra yok R

110 Kılub şûrîde kulunu bu hâlet Ü

111 Murâdâta: murâdîma Ü

112 hâlet: hâcet Ü

113 Kesâfet: günâhlar E

114 Tutub: Dönüb HVA

115 denk: zâr Ü

116 deli: delü Ü

117 urduydu: urdı EVAÜ/ Çeküb arkama vurdu hoş bir kez H/
Çeküb arkama urduydu bir kez R

118 Didi iy ebleh nâdân-ı tanışmen E/ delişmen: talışman HVA/
telişmen RÜ

119 kendi kendisine: kendü kendüzine EVHARÜ

120 Gidüb halün ki söyle kala hâli E

Tevakkuf eylesen olurdu elbet
Bunu keşf¹²¹ itmege sana¹²² icâzet¹²³

Didüm lûtf eyle sen ey gîr-dâr¹²⁴
Bu gaflet uyhusundan eyle bîdâr

Ne hikmetdür bu ahvâl ü bu hâlet¹²⁵
Temâmâ kapladı beni mehâbet¹²⁶

Benimle senden özgeler görür mi
Bu ahvâli dahî kimse bilür mi

Didi bir dahî vardur lâkin¹²⁷ ol cân
Görünmez herkese san¹²⁸ âb-ı hayvân

İkimüz görmege budur işâret
Şehâdet müjdesidür ki beşâret¹²⁹

Anun her sözi virdi bana¹³⁰ hayret
Velî yakdı derûnum¹³¹ nâr-ı gayret

Perişân u müşevveş oldu hâlüm
Ne turmaga oturmaga mecâlüm

Be-gâyet olmuşum mecnûn¹³² u şeydâ
Yine evvelki hâl olunca peydâ

121 Bunu keşf : bu râzı keşf E

122 sana : bana R

123 icâzet : işâret Ü

124 Didüm lûtf eyle ey nîk-i gîr-dâr E/ Didüm lûtf et bana iy nîk-i gîr-dâr HAÜ

125 bu ahvâl ü bu hâlet : bu ahvâl bu hâlet HV

126 Bu mısra iki beyit sonraki beytin mısraı olarak «Temâm et beni mehâbet» şeklindedir Ü

127 vardur lâkin : var lîkin E/ lâkin ol : lâkin iy V/ lîkin iy A

128 herkese san : kimise san V/ kimseye san A/ herkese çün Ü

129 «Şehâdet müjdesidür ki beşâret» mısraı yoktur. Yerine 126. dipnotunda belirtilen mısra konulmuştur. Ü

130 virdi bana : bana virdi Ü

131 yakdı derûnum : derûnum yakdı V

132 mecnûn : cünûn V

İlâhî kıl tebeddül¹³³ öyle¹³⁴ hâle¹³⁵
Hemân tergîb için yazdum makâle¹³⁶

133 tebeddül : tebdil ER

134 öyle : eyle EVA

135 İlâhî hâli tebdil kıl özge hâle Ü

136 Peçevî Târihi, Matbaa-i âmire, 1283, İstanbul, c. 1, s. 355-363.

lâin : lânete uğramış, Allâh'ın af ve mağfiretinden mahrum olmuş; **firâvân** : çok; **zimmî** : haraç veren hristiyan; **irsâl** : gönderme; **vire** : bir kal'enin anlaşma ile teslimi; **nâr** : ateş; **çelipâ** : hac; **vâfir** : çok; **re'y etmek** : reye koymak; **adû** : düşman; **cünd** : asker; **havf** : korku; **merdân** : yiğitler; **makâl** : söz, lâkırdı; **iyd** : bayram; **yevm** : gün; **huccâc** : hacılar; **murabitîn** : kalede yaşayan mücâhid asker der- vişler; **nusret** : zafer, başarı; **iştibâh** : şüphe; **nâm-ı nik** : iyi nâm; **alem** : sancak; **maşûr** : toplanmış; **vakt-i zuhr** : öğle zamanı; **tevak- kuf etmek** : durmak; **küffâr** : kâfirler; **malûm-ı hâs ü âm** : herkesçe bilinen; **muvaahhid** : Allâh'ın birliğine inanan; **musallî** : namaz kılan; **hoş-rû (y)** : hoş, güzel yüzlü; **şâbâs** : beğenme, âferin deme; **kıla'** : Kaleler; **fevrî** : hemen, birden; **zâhir olmak** : görünmek; **medhûs** : dehşete uğramış; **kezzâb** : yalancı; **tahsîn** : âferin deme, beğenme; **nâ-tüvân** : zayıf, kuvvetsiz; **bî-cân** : cansız; **vakt-i ahşam** : akşam vakti; **rezm** : savaş; **münâdi** : tellâl, haber veren; **nidâ** : çağırma; **sadâ** : ses, **mecrûh** : yaralı; **pâre pâre** : parça parça; **füccâr** : günahkârlar; **lâse** : ceset; **halâik** : yaratılanlar, insanlar; **hûb** : güzel; **mahbûb** : sevgili; **hûr** : hûriler, cennet kızları; **mekâbir** : kabirler; **rûşen olmak** : ay- dınlanmak; **âgâh** : haberdâr; **muhasal** : hâsılı, hülâsa; **şûride** : perî- şan, karışık; **mürâdât** : istekler; **sifâle** : çanak, çömlek; **kâl** : söz; **zâil** : kaybolmak; **kesâfet** : çokluk, kalabalık; **ehleh** : akılsız, ahmak; **de- lişmen** : delice tavırlı; **hâli** : boş; **gîr-dâr** : savaşçı; **bîdâr** : uyanık; **be- şâret** : müjde; **müsevveş** : karışık; **tebeddül** : değişiklik, eski hâlini alma; **tergîb** : arzu ettirmek.

Süleyman Nazif'le İlgili Bâzı Vesîkalar

Prof. Dr. M. Kaya BİLGEGİL

— Geçen sayıdan devam —

XIII

Şûrâ-yı Devletin Gayrı
Devâ'irden Mesâlih-i
Şahsiyyeye Dâ'ir Verilen
Mazbatalara Mahsûs
Varakadır

Mühür
(içinde) Mâliye
Nezâreti Evrâk-ı
Nakdiyye ve
Levâzım Müdiriyyeti

1420

Kıymeti
Beş kuruşdur

Şehrî on iki bin beş yüz kuruş ma'âş ve iki bin beş yüz kuruş muhasasâtla Musul Vilâyeti vâililiğine ta'yîn buyurulmuş ve üç yüz otuz senesi ibtidâ'sında muhassasâtı kat'edilmiş olan 'utûfetlû Süleyman Nazîf Beyefendi Hazretleri'nin üç yüz yigirmi dokuz senesi Teşrîn-i sânisinin altıncı günü Musul'a muvâsalat ve işe mübâşeret ve üç yüz otuz senesi Kânûn-ı evvelinin üçüncü günü Bağdâd Vilâyet-i celîlesi vâililiğine ta'yîn buyurulmasından nâşi 14 Kânûn-ı evvel sene 330 târihinde infikâkinin vuku' bulduğu ve müşârünileyh hazretlerinin bidâyet-i me'mûriyetinden üç yüz otuz senesi gaayetine kadar tâm ve Ağustos ibtidâ'sından Teşrîn-i sâni nihâyetine kadar nısıf ve Mâliye Nezâret-i celîlesinin 8 Teşrîn-i evvel sene 330 târihli telgrafnâmesi mücebince on beş günden dûn olduğu cihetle sene-i hâliye Kâ-

SÜLEYMAN NAZÎF'LE İLGİLİ BÂZİ VESİKALAR

nûn-ı evvelinin onuna kadar tâm ve on birinden on üçüncü günü gaayetine kadar nısıf hesâbiyla aldığı Kânûn-ı evvel kiste'l-yevm ma'âşâtından ve üç yüz yigirmi dokuz senesi gaayesine kadar aldığı şehri ikiye bin beşer yüz kuruş muhassasâtıdan 'â'idâd-ı takaa'üdiyye ile harb vergisi ve harb vergisinden vilâyet hissesi ve donanma i'ânesine terk eylediği Kânûn-ı evvel üç yüz yigirmi dokuz ma'âşları tevkîf edilerek bir güne zimmet ve ilişiği olmadığı anlaşılmış ve Bâb-ı âlî ile vilâyât arasında muhâberâta mahsûs olarak ahiren Dâhiliye Nezâreti celîlesinden gönderilen seksen numrolu şifre miftâhiyla Kerkük Mutasarrıfı Abdülkadir Efendi'ye hitâben gelüp mûmâileyhin vusûlüne kadar hıfzedilen diğer şifre miftâhı Dâhiliyye Nezâret-i celîlesinin mühriyle mahtûm olduğu hâlde aynen ve devren mülhakâta 'â'id diğer miftahlarla ma'en vâlî vekîli Defterdâr-i vilâyet Besim Beyefendi'ye tevdi' ve teslim olunduğu ve müşârünileyh hazretlerinin mecbûl ve meftûr buyuruldukları secî'a-i celîle-i me-hâmm-âş-nâyî ve secî'a-i makbûle-i kâr-şinâsî muktezâsınca ve müddet-i me'mûriyetleri zarfında icrâât ve tedâbir-i celîleleriyle emn ü âsâyiş-i mahalliyyenin bihakkın idâme ve takrîrine muvaffak olmakla berâber ve diğer taraftan umûr-ı nâfi'a ve ma'ârifin te'mîn ve te'âlisine ve memleketin tezyîd-i 'umrân ve refâhına 'â'id birçok teşebbüsât ve icrâât-ı celîle-i 'umrân-perverâne ve ma'ârif-güsterâne ve 'umûmî seferberlik sırasında da orduyu teşkil eden efrâdın ve erzâk ve eşyâ vesâ'îrenin celb ü cem'inde hidemât-ı hasâfet-kârâne ib-râziyla cümlelerin memnûniyyet ve hoşnûdisini isticlâba muvaffak olmuş olduğunu tasdikân işbu mazbata tanzim ve takdim kılındı.

Fî 13 Kânûn-ı evvel sene 330

Müftî	Mektûbî	Kâdi	Musul Vâlisi vekîli
Müfid	Ahmed Münir	Mehmed Hurşîd	Defterdâr
			Ahmed Besim
Â'zâ	Zirâ'at Müdiri	Nâfi'a Mühendisi	Ma'ârif Müdiri
Mehmed Tevfik	Raşîd	Mustafa Remzî	Hâlid Rahmî
Â'zâ	Â'zâ	Â'zâ	Â'zâ
Abdülkerim Şükrî	Yûsuf	Ahmed Selim	
		Pul (üzerinde)	
Aslına mutâbıkdır		Fî 10 Kânûn-ı sâni sene 330	
Fî 10 Kânûn-ı sâni sene 330		Mazbatalar (?) Müdiri	
Mühür (üzerinde)		ve	
İmzâ		Sâhibinin birâderi	
		Fâ'ik Âli	

XIV

Telegramme

Telgrafnâme

Retransmission ou Expédition		Tehrâr keşide veyâ Sevk		Reception		Ahz	
Sevk num-rosu	Keşide olunan merkez	Date Târih 30 Mayıs 327	Me'mûr imzâsı	Me'mûr imzâsı	Date Târih 30 Mayıs 327	Vâsita Merkezi	Sıra Num-rosu
No.	Trans-mis â		Signature de l'employé	Signature de l'employé		Réçu de	
97		Sâ'at Dakika 5 50 H. M. Rûz	Ömer (veyâ İsmet - gerisini okuyamadım)	Rıfıkı	Sâ'at Dakika 9 8 10 H.— M.— 12 (Bu sâ'at ve dakikalarda yanlışlık olmalı)		53

De Pour Mevrûdı Konya Mahreci

No Mots Date Rûz H. 8 sâ'at Târih Kalimât Numro

M. Dakika 20 Grub 7726

Voie Ind. Eventuelles Resmî İşâret-i muhtemele Tarik

'Aded

Dâhiliye Nezâreti'ne

99

C (veyâ) H 29 Mayıs 327. Nazif Bey Konya Mektûbculuğu'na ta'yin buyurulmuş
ise de Konya'ya gelmemiştir efendim

Fî 30 Mayıs 327

Konya Vâlisi 'Arifi

XV

Şûrâ-yı Devlet'in Gayri
Devâ'irden Mesâlih-i Şahsiyyeye
Dâ'ir Verilen Mazbatalara Mahsûs
Varakadır

Mühür (içinde)
Mâliye Nezâreti Evrâk-ı
Nakdiyye ve Levâzım
Müdiriyyeti

Meclis-i İdâre-i Kıymeti
Vilâyet-i Bağdâd Beş kuruşdur

Bu kerre Bağdâd Vilâyeti vâililiğinden infisâli vukû' bulan 'utûfetlû Süleyman Nazîf Beyefendi Hazretleri'nin târih-i mübâşeretî olan üç-yüz otuz senesi Kânûn-ı evvelinin on sekizinci gününden sene-i merkume Şubâtı nihâyetine kadar şehri on beş bin kuruş hesâbiyle ma'âş ve beşbin kuruş muhassesât ve üçyüz otuzbir senesi Martı ibtidâsından Hazîrân'ın on beşinci gününe değin tâm ve şehri-i mez-kûrun on altıncı gününden târih-i infikâki olan on sekizinci gününe kadar mısıf hesâbiyle ma'âş aldığı ve bu müddet zarfında aldığı ma'âşâtın tevkîfât-ı nizâmîyyesi tamâmen kat' olunduğu Muhâsebe-i vilâyetden ifâde kılınmış ve yigirmi sekiz numrolu bir kıt'a vilâyet ve otuz sekiz ve yüz on üç numrolu iki kıt'a livâ şifre miftahlarıyla mülhakâta 'â'id diğer miftahları Vâli Vekili sa'âdetlû Yûsuf Ziyâ Beyefendi'ye devreyledikleri anlaşılmış olmağla işbu mazbata tan-zim kılındı.

Süryânî	Haham-başı	Müftî	Zirâ'at Müdürî
Katolik Piskoposu	Okunamadı ¹	Mehmed Sa'îd Feyzî (?)	Mehmed
Ser Mühendis	Ma'ârif Müdürî	Mektûb	Defterdâr
Ömer Fehmi	Okunamadı	Ahmed Münîr	Ahmed Fehmi
	Kâdî	Bagdâd nâmına	
	İbrâhim Şevki	Yûsuf Ziyâ	
Â'zâdan	Â'zâdan	Â'zâdan	Â'zâdan
Okunamadı	İskender	Haydar Bey	Rif'at
		taşrada	

Pul üzerinde
Fî 23 Ağustos 331
Bagdâd Vâlisi
Mühür içinde
Süleyman Nazîf
Aslına mutâbıkdır. Fî 25 Ağustos Sene 331
Mühür

1 «Okunamadı» kelimesi, mazbatanın sûretini çıkaran me'mûr tarafından yazılmıştır.

XVI

Sicil 179	Bismillâh	Târih-i
Varak 251	Bağdâd Vâlisi Süleyman Nazîf Bey	tescili
338 İrâde-i seniyye Fî 17 Mayıs Sene 331	Ordû-yı Hümâyûn ihtiyâcâtının hüsn-i tedârik ve nakl ü sevki ve husûsât-ı sâ'ire-i askariyyenin rü'yet ve tesvi- yesi emrinde izhâr-ı âsâr-ı gayret ve rü'yet etmekde ol- duğundan nâşi 23 Nisân sene 331 târihinde altun liyâkat madalyası ihsân buyurulmuştur.	
İrâde-i seniyye 130	İmzâ İmzâ İmzâ Zeyl Oluna Fî 4"/	
	Meclis-i Vükelâ karârıyla 6 Hazîran sene 331 târihinde 'azl edilmiş 18 Hazîran sene' târihinde infikâk eylemiştir.	
	İmzâ İmzâ İmzâ Zeyl Oluna Fî 19"/	
İmzâ ⁴ ⁵ arzuhâli 12 Ağustos Sene 331 1325 Fî 18 Ağustos Sene 331	(Irâk ve havâlisi 'Umûm Kumandanlığı ile Bağdâd Vâ- lîliği'nin bir elde bulunması idâre-i 'askeriyye ve mül- kiyyece mûcib-i fevâ'id ü muhasse'nât olacağı anlaşılma- sına binâ'en) ¹ müşârünileyhî târih-i mübâşeretî olan 18 Kânûn-ı evvel sene 330 târihinden 5 Şubat târihine kadar on beş bin kuruş ma'âş ve beş bin kuruş muhasse- sât ve 1 Mart sene 331 târihinden 15 Hazîran sene ² / târihine kadar tâm ve 16 Hazîran sene 331 târihinden (târih-i) ³ infikâk-i olan 18 Hazîran sene' târihine kadar nısıf (hesâbıyla) ma'âşla Vilâyet-i müşârünileyhâ Vâlî- liği'nde bulunarak tevkifât-ı nizâmiyyesi tamâmen kat' olunduğu Vilâyet-i müşârünileyhâ Meclis-i İdâresi'nin 21 Hazîran Sene 331 târihli ve 357 numrolu mazbatasında gösterilmiştir. Sûret-i infisâline nazaran câ'izü'l -istihdâm 'addi hakkında (Me'mûriyet ve Sicill-i Ahvâl Müdîriy- yeti'nden) ⁵ yazılar der-kenâr 12 Ağustos sene 331 târihin- de mucebince işâretiyle tensib-i 'âli-i Nezârat-penâhiye iktirân eylemiştir.	
	İmzâ İmzâ İmzâ Tezyil Oluna Fî 19"/ İmzâ	

1 Satır dışında çıkma hâlinde.

2 «'aynı» yerine üstte bir nokta olan kısa çizgiden ibâret bir çizgi kullanılıyor.

3 Çizilmiş.

4 Çizilmiş.

5 Parantez içindeki kısım, satırın üzerinde çıkma hâlidir.

XVII

Dâhiliye Nezâret-i Celilesine

Devletlû Efendim Hazretleri,

Bağdâd Vâliiğiyle 'Irâk Kumandanlığının bir zât 'uhdesinde cem' ü tev'hîdi fevâ'id-i 'askeriyye ve mülkiyyeyi mûcib olacağı Nezâret-i celîlelerince anlaşılarak infisâl etdirilmiş olduğum cihetle müstahak olduğum ma'zûliyyet ma'âşının târîh-i infikâkim olan sene-i hâliye Hazîran'ının on dokuzuncu gününden i'tibâren tahsisine 'â'id mu'âme-
lenin ifâ'sı bâbında emr ü fermân hazret-i men-lehû'l-emrindir

Pullar

(üzerinde)

Fî 12 Ağustos sene 1331

Bağdâd vâli-i sâbıkı

Süleyman Nazîf

XVIII

Arz-ı hâl

.....1 Evrâk kalemine
kayd olunmuşdur.

Numrosu

1667

— 15 Ağustos sene 331

1325

Me'mûriyet1 935

179

Terceme-i hâl —

251

Fî 12

Me'mûriyet Müdiriyyetine

Müsted'î Bağdâd Vâli-i sâbıkı
Süleyman Nazîf Beyefendi tara-
findan ma'zûliyyet ma'âşı tah-
sisi taleb olunmasına ve sûret-i
infisâline nazaran câ'izü'l-istih-
dâm 'addi menû't-ı müsâ'ade-i
nezâret-penâhileridir. Ol babda
fermân Fî 12 Ağustos sene 331

Resmî mühûr

(Bir kısmı üzerinde) imzâ

Mûcebince fî 13"/

Tedkikaata fî 15"/

Nâzım Bey'e fî "/

— Gelecek sayımızda devâm edecek —

1 Okunamadı.

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ

KASIM - ARALIK 1978 PROGRAMI

- 28 Kasım Salı : Cemil Meriç
Dünyâ Edebiyatı
- 1 Aralık Cuma : Yâhyâ Kemâl Günü
- 5 Aralık Salı : Dr. Mustafa Erkal
Sosyal Bütünleşme
- 8 Aralık Cuma : Dr. Agâh Oktay Güner
Türk'ün Zafer Sırları
- 12 Aralık Salı : Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu
Yeni Türkçe'nin Esasları
- 15 Aralık Cuma : Doç. Dr. Rûhi Fırlalı
**Eğitimimizde Dinî Formasyon Noksanlığı ve
Bunun Anarşideki Yeri**
- 19 Aralık Salı : Prof. Dr. Nejat Göğünç
93 Harbi
- 22 Aralık Cuma : Prof. Dr. Emin Bilgiç
Kültür Mes'elelerimiz
- 26 Aralık Salı : Prof. Dr. Orhan Köprülü
**Türk Târîhi Bakımından
Yabancı Kaynakların Ehemmiyeti**
- 29 Aralık Cuma : Doç. Dr. Necmeddin Hacıeminoğlu
Millî Maârif Modeli

KUBBEALTI AKADEMİ MECMUASI

1978 Senesinde Neşredilen Yazıların İndeksi

- Oktay Aslanapa** — San'at ve Kültür Mirâsımıza Saygı, Y. 7, S. 1, Sy. 27.
- Ekrem Hakkı Ayverdi** — Bursa'da Yeşil Câmi, Y. 7, S. 3, Sy. 45.
- Sâmiha Ayverdi** — Zerdebıyık Hasan Bey, Y. 7, S. 1, Sy. 5 — Cemekân, Y. 7, S. 2, Sy. 5 — Yemin, Y. 7, S. 3, Sy. 5 — Havaya Uçurulan Köprü, Y. 7, S. 4, Sy. 5.
- Tahsin Banguoğlu** — Kamara 1927, Y. 7, S. 2, Sy. 27 — Milli Değerler Sistemi, Y. 7, S. 3, Sy. 11.
- Hayri Bilecik** — İnsan ve Değer Hükümleri, Y. 7, S. 3, Sy. 70.
- Kaya Bilgegil** — Süleyman Nazif'le İlgili Bâzı Vesikalar, Y. 7, S. 2, Sy. 28 — Süleyman Nazif'le İlgili Bâzı Vesikalar, Y. 7, S. 3, Sy. 54 — Süleyman Nazif'le İlgili Bâzı Vesikalar, Y. 7, S. 4, Sy. 69.
- Fâruk Nâfiz Çamlıbel** — Fâruk Nâfiz'den Yahyâ Kemâl'e Mektuplar, Y. 7, S. 1, Sy. 10 — Fâruk Nâfiz'den Yahyâ Kemâl'e Mektuplar, Y. 7, S. 2, Sy. 10 — Fâruk Nâfiz'den Yahyâ Kemâl'e Mektuplar, Y. 7, S. 3, Sy. 10 — Fâruk Nâfiz'den Yahyâ Kemâl'e Mektuplar, Y. 7, S. 4, Sy. 11.
- Necmeddin Hacıeminoğlu** — Kültür Emperyalizmi, Y. 7, S. 3, Sy. 32.
- Cemil Meriç** — En Emin Yol, Y. 7, S. 1, Sy. 63.
- Mücteba İlgürel** — XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Tüfeğin Anadolu Halkı Arasında Yayılışı, Y. 7, S. 4, Sy. 47.
- Nermin Suner Pekin** — Tanzimat Devrinde Solculuğa Karşı Çıkanlar, Y. 7, S. 4, Sy. 27.
- Yılmaz Soyer** — Estergon, Y. 7, S. 3, Sy. 53 — Hayal Kırıklığı, Y. 7, S. 4, Sy. 46.
- Fâruk Sümer** — Dulkadırlılar'a Âit Mîmârî Eserler, Y. 7, S. 2, Sy. 12.
- Mustafa Tahralı** — Ecel, Y. 7, S. 1, Sy. 43 — Müstezad Gazel, Y. 7, S. 2, Sy. 51 — Gazel, Y. 7, S. 3, Sy. 31 — İlâhî, Y. 7, S. 4, Sy. 26.
- Cinuçen Tanrıkorur** — Yabancı Elinde Mûsıkımız II, Y. 4, S. 1, Sy. 44 — Yabancı Elinde Mûsıkımız III, Y. 7, S. 2, Sy. 52.
- Fevziye A. Tansel** — Notlar ve Tenkidler, Y. 7, S. 2, Sy. 17 — Notlar ve Tenkidler, Y. 7, S. 3, Sy. 19.

- Ali Yardım** — Asabiyyet, Milliyetçilik Demek Midir?, Y. 7, S. 1, Sy. 32
— Asabiyyet Milliyetçilik Demek Midir?, Y. 7, S. 2, Sy. 71 —
Hilye-i Saâdet Peygamber Efendimiz'in Yaratılış Güzellikleri, Y. 7,
S. 4, Sy. 12.
- Kâzım Yetiş** — Başını Vermeyen Şehid Destânı, Y. 7, S. 4, Sy. 52.
- Sabahaddin Zaim** — Orta - Doğu Ülkeleri Arasında İktisâdî İşbirliği
İmkânları, Y. 7, S. 1, Sy. 11.
- İmzâsız Yazılar** — Kubbealtı Akademik Seminerleri Aralık 1977 Prog-
ramı, Y. 7, S. 1, Sy. 76 — Kubbealtı Akademik Seminerleri Ocak
1978 Programı, Y. 7, S. 1, Sy. 77 — Kubbealtı Akademik Seminer-
leri Mart 1978 Programı, Y. 7, S. 2, Sy. 77 — Kubbealtı Akademik
Seminerleri Nisan 1978 Programı, Y. 7, S. 2, Sy. 78 — Kubbealtı
Akademik Seminerleri Kasım - Aralık 1978 Programı, Y. 7, S. 4,
Sy. 75 — Kubbealtı Akademi Mecmûası 1978 Senesinde Neşredilen
Yazıların İndeksi, Y. 7, S. 4, Sy. 76.

KUBBEALTI CEMİYETİ

5. kitabını takdim eder :

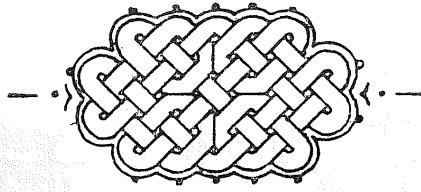
İYİ ve DOĞRU YAZMA USÛLLERİ III.

**EDEBİYAT — KOMPOZİSYON
İLMİ ARAŞTIRMA ve METODLARI**

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL

518 sahîfe, 150 Lira

İsteme adresi : P.K. 107 Bayazıt - İstanbul
Karamustafapaşa Med. 81 Çarşıkapı - İstanbul

ÜLKER BİSKÜVİLERİ FABRİKASI

*Milli kültürümüze hizmet
eden müesseselere yardım
etmekle iftihar duyar.*

